

12

Коштоп жүрүү
кооптуу жумуш

9

Орусту кыргызча
кийинткен
ишкер айым

САРЕСЕП

saresep.kg

25-август,
2016-жыл
№33 (66)
Калыс көз караш!

Депутаттары күчтүү өлкөнүн демократиясы күчтүү

10-бетте

ЕАЭБ "кереметтери"

5-бетте

Ташталган наристелердин
күнөөсү эмнеде?

6-бетте

Айыл чарба тармагына
6 млрд. сом керек

14-бетте

Саресеп гезитинин урматтуу абоненти жай айларында дарек которсоңуз 0773 38 26 25 телефонуна билдирип коюңуз!

Акция

Көп заказ кыл да **ДУБАЙГА**
2 кишиге бир аптага
жолдомо утуп ал

35
БАШТАЛЫШЫ
СОМ

PEGAS
1828TAXI

0700 94 1828, 0772 94 1828
0552 94 1828
0555 94 1828

Толук маалымат үчүн
www.Pegas.kg

Акция 18-майдан 13-ноябрга чейин уланат

Унаасы бар, шаарды жакшы билген
айдоочулар жумушка алынат!

Эл аралык көчмөндөр оюнуна катышуучулар келе баштады

Эң биринчилерден болуп 24-августта Түркмөнстандан “Талканыш” деп аталган делегация келет. Алар Көчмөндөр оюнунда ат үстүндө оюн көрсөтүшөрү айтылууда. Түркмөнстандык делегация менен журналисттердин жолугушуусу бүгүн “Манас” аэропортунда болот.

Эл аралык 2-Көчмөндөр оюну 3-8-сентябрь күндөрү Ысык-Көлдөгү Чолпон-Ата шаарында жана Кырчын жайлоосунда өтөт. Ага отуздан ашуун өлкөдөн оюнчулар катышары күтүлүүдө. Оюндун эң сыйлуу коноктору болуп Түркмөнстандын президенти, Татарстандын, Башкыртстандын жетекчилери келери айтылган.

Түркияда кыргыз жараны дайынсыз

Түркияда өткөн окуялардын кесепети кыргыз жарандарына да тийген. 1990-жылы туулган мекендешибиз Айдарбек уулу Курманбек 6 жылдан бери Стамбулда окуп жүргөн. Бул жылы ал окуу жайды аяктамак. Анын тагдыры 2016-жылдын 28-июлунан тартып белгисиз бойдон калууда. Курманбекти акыркы жолу көргөндөр түрк досун башка батирге көчүрүп жаткандыгын айтат. Ал эми анын тааныштары: “Бизди да террорист деп ойлоп калышат” деп түрк полициясына кайрылгандан айбыгып, бул тууралуу Кыргыз

Республикасынын Стамбул шаарындагы Консулдугуна кабар беришкен. Консулдук өз учурунда тиешелүү инстанцияларга кайрылып, ушул убакка чейин жообун ала элек. Курманбек Айдарбек уулунун түрк полициячылары тарабынан кармалып кеткен жери Стамбулдун Шишли району экенин айрым булактар атап жатышат. Учурда бул жигиттин кайсыл жерде, кандай шартта, эмне күнөө менен камалып жаткандыгы, өлүү-тирүүсү тууралуу эч кандай маалымат жок. Туугандарына да кабар айтылган эмес.

Беш жаштан он алты жашка чейинки балдар милдеттүү түрдө каттоого алынат

Мындай сунушту Билим берүү жана илим министрлиги киргизүүдө. Министрлик бул мектеп курагындагы балдардын окубай калуусунун алдын алат деп бекемдейт. Ага ылайык, мектеп жашындагы балдар тууралуу толук маалымат алуу үчүн мектепке кире элек жана тогузунчу классты аяктай элек балдарды милдеттүү түрдө каттоо жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдары менен чогуу жүргүзүлөт. Билим берүү жана илим министрлиги балдардын мектепти таштап салуусунун себептери бир нече жылдан бери өзгөрүүсүз келе жатканын маа-

лымдоодо. Алардын башында балдардын оорусу, майыптык, ата-энесине көмөктөшүү, мектептин алыс болушу, ата-энелеринин ажырашып кетүүсү, же миграцияда болуусу сыяктуу себептер бар.

Бүгүнкү күнү социалдык жактан камсыздалбаган үй-бүлөлөрдүн балдары жалпы мектеп окуучуларынын 17,2%ын түзөт. Жетим балдар 2,2%, жарым-жартылай жетимдер 3,5%, майып балдар 0,7%, толук эмес үй-бүлөлөрдүн балдары 4,6% түзөт. Мындан тышкары, мечиттерде жана чиркөөлөрдө окуп жаткан балдар 2,7%, хижаб кийген кыздар 0,2%.

Мурдараак балдар төрөлгөндөн тартып эле идентификациялык номер алып, каттоого алынарын Мамлекеттик каттоо кызматы да маалымдаган.

Мектеп формалары боюнча маселени ата-энелер комитети чечет

Мектептерде милдеттүү форма кийүү эрежеси буга чейин иштеп келген тартибинде кала берет. Бул тууралуу Билим берүү жана илим министрлигинен кабарлашты.

Окуучуларга өтө ачык жана түстүү кийим кийүүгө тыюу салынат. Ал эми көк, кара, күрөң кийимдерди кийүүгө уруксат берилет. Ошондой эле үстү ак, асты кара классикалык үлгүдөгү кийимдерди жана ак көйнөк менен кызыл чакмак этек кийүү колдоого алынат.

Жалпысынан мектеп окуучуларынын кийиминин үлгүсүн тандоону былтыркыдай эле ата-энелер комитети өз ара макулдашып чечет.

БАШКЫ РЕДАКТОРДОН

Эки баштуу ажыдаар өстүрчү Баш мыйзам

Ажобуз айткандай, бийликтин туу чокусундагы адам бара-бара ажыдаарга айланып кетиши мүмкүн. Ал эмне деген жаныбар дейсиздерби? Ал кыязы өзүм билемдик оорусуна алдырган, оюндагыдай иш кылбагандын баарын оп тартууга, бардык маселени күч менен чечүүгө даяр жандык окшойт.

Буга чейин президенттиги жокко чыгарылган эки ажобуз ажыдаарга айланганы талашсыз. Барган жерлеринде бак айткансып момойгондоруна карабай, котур таштары али коюндарында. Кудай алдында тообо кылып, элден кечирим сурайын деген ниеттери да жок. «Мен баарын туура эле кылгам, туура эмес түшүнүп алгандар кууратты», – дегендери деген. Ажыдаарлык табияттарын жашырганы менен ошол эле бойдон экени билинип турат.

Жетекчи эки түрлүү фактордун аркасынан ажыдаарга айланат экен. Биринчиси – инсандык табияты ажыдаарга айланууга даяр. Экинчиси – мыйзамдар, айрыкча, Баш мыйзам буга жол берет.

Адилеттүүлүк үчүн айтып коюш керек – ажыдаарлык уругу ар бир инсандын табиятында бар. Эгер ал урук басынтуу же, тетирисинче, ашкере мактоо менен сугарыла берсе, жаныбар чоңоюп жетиле баштайт. Адам «өзүм ойлонуп жатам го» деп ичинде бапестелген ажыдаардын буйруктарынан аткара баштайт. Шарттар туура келсе, убагында бир үй-бүлөнүн жана ишкана же мекеменин башына келгендей, мамлекет менен улутту жетектеп, ажыдаарынын бардык каалоолорун калтырбай аткарганга аракет кылат. Үй-бүлө, ишкана же мекеме, мамлекет менен улут ага жем гана болуп бере алат, ал баарын жутуп тынат.

Эски советтик мамлекеттердин көбүндө президентти эл түз шайлайт. Ал ошондуктан 120 болобу, же дагы башкабы, айтор, эл өкүлдөрүн тоготпойт. Себеби элдин эң чоң өкүлү ал өзү. Чыныгы парламенттик өлкөлөрдө президент, же премьер-министр жок. Баш мыйзамына жараша кимиси бар болсо, ал аткаруу бийлигинин тизгини менен ооздукталып турат. Эгер президент бар болсо аны парламент, б.а. эл өкүлдөрү шайлайт. Ошондуктан ал элдин эмес, эл өкүлдөрүнүн өкүлү. Бизге сунушталып жаткан Баш мыйзам бир эмес, эки ажыдаарды бапестейт. Себеби президенттин укуктары азайтылбастан, премьердики парламенттин эсебинен күчөтүлгөн. Бул долбоор боюнча эл өкүлдөрү аткаруу эмес, аткарымыш болгон эки баштуу бийлик ажыдаарынын малайы болот.

Былыр ниетибиз жакшы болчу. «Президенттик менен премьерликке эки күчтүү жигит келип калса, экөө тирешип отуруп элдин айласын алты кетирбесин», – дегенсип аттык эле. Эми эмне болду бизге?

ЭСЕН ӨМҮРАКУНОВ

Сүйлөшүүдөн 100 пайыз утууга болбойт

22-августта Өзбекстан тик учак менен жети милиция кызматкерин Үңкүр-Тоодогу такталбаган аймакка түшүргөн. Кыргыз тарап Өзбекстандан бул боюнча түшүндүрмө сурап, аларды тез арада алып кетүүнү талап кылган. Ушул тапта чек арадагы такталбаган аймак боюнча маселе жаралып, эки тараптуу сүйлөшүүлөр жүрүп жатат. Мындай сүйлөшүүлөр буга чейин деле болуп келген, бирок маселе эки тараптуу чечилбей, аз убакыттын ичинде кайрадан жаралууда. Саясат таануучу Сейтек Качкынбай чек ара маселесин чечүүгө багытталган бир нече сунушу менен бөлүштү

– Чек ара маселеси дипломатиялык жана мамлекеттик кызматкерлердин кесипкөйлүгүнөн көз каранды. Маселени чечүүдө 2 ыкманы колдонсо болот. Аймактардын өз ара катташуусун чыңдоочу элдик дипломатия жана мамлекеттик деңгээлде сүйлөшүүлөр. Эки тарап тең талашта өздөрүнө тиешелүү карталарды көрсөтүшү мүмкүн. Анткени 1924- жылы түзүлгөн карта менен 1936-жылкы картанын айрымасы бар. Канткен менен эки өлкө тең СССРдин курамында болгон. Эгерде дипломатиялык сүйлөшүүлөр такыр эле өз жемишин бербей жатса, анда жер алмашуу жолун колдонсо болот. Мисалы, анчалык деле реалдуу пайда алып келбеген жерлерди эл айланып өтүп аткан керектүү жолдорго алмашсак болот. Сүйлөшүүгө биз сөзсүз утабыз, жер биротоло бизге карайт деп барсак жаңылабыз. Негизи сүйлөшүүдөн 100% эч ким

утпайт. Реалист болушубуз керек. 1300 км талаш жер деп жүрөт. Ошол жердин баарын кыргыз тарап алып алат деген нерсе реалдуулукка жатпайт. Ошондуктан эки тарап тең макулдаша алгыдай жолун издешибиз керек. Бирок ошол учурда жергиликтүү элдин кызыкчылыгы сөзсүз эске алынсын. Борборлотуп эле бычып койсок, эртең дагы маселе чыгат. Элге түшүндүрүү иштерин жүргүзүп, жергиликтүү элиталар менен сүйлөшүп, алардын да ой пикирин угуп, анан ошонун ортосунан бир жыйынтыкка келгенибиз жакшы. Канчалык деңгээлде элдин көйгөйү ошол жер менен байланышкан. Алардын күндөлүк жашоосу ошол жерсиз мүмкүн эмес болсо, аракеттер ошол жерди алып калууга жумшалышы керек. Эгер ал жерсиз деле элдин жашоосу өтө турган болсо, аны башка жер менен компенсация кылса болот.

Бул да болсо жакшы мүмкүнчүлүк

“Арзан турак-жай” коалициясынын башчысы Нурлан Асанов “Арзан үй куруп берем” деп 1 млн. 31 миң сомду мыйзамсыз сарптаган деп айыпталууда. Ал ушул убадасы менен 10 миңден ашуун жарандан 50 сомдон чогултуп алган. Ушундан улам “Чет элден инвестор тартып бекер, же арзан турак-жай алса болобу?” деген суроо менен укук коргоочу Рита Карасартовага кайрылдык:

– Арзан турак-жай алып берүү маселесин бир гана мамалекет чечиш керек. Себеби жөнөкөй инвесторлор келген күндө дагы мамлекеттин өзү менен сүйлөшөт. Анткени мамлекеттик кепилдик болуш керек да. Ал эми катардагы кишинин “инвестор тартып келем” дегени туура эмес. Эгер андайлар инвестор тартам десе, эл “Үйдү кайсыл жерге салдырасың, көрсөтчү” деп сурашы керек. Анткени мындай шылуундардын үй сала турган жерлери деле жок. Же жөн эле бир айыл өкмөттүн айыл чарбага багытталган жерин көрсөтөт. Андай жерге эч качан үй салынбайт. Демек, биринчи маселе – ошону тактоо. Экинчи маселе – кандай кепилдиктер бар экенин жарандар билиши керек. Бекер деген нерсе таптакыр болбойт. Ипотека десе анда башка кеп. Ошондо да бул эмне болгон киши, кандай салганы жатат деп текшерүү зарыл. Шылуундар көбүнчө “Бул

жерге үй салынат, менин жерим” деп көрсөтүшөт. Андайлар кымбат баалуу автоунаа да минип алышат. Бир-эки кытай, же корей менен сүйлөшүмүш болуп коёт. Эл аны көрүп ишенип, тузагына кабыла берет. Алар башында беш кишини алдаса, ал беш киши барып 10 кишини алдайт. Бирөөнүн тажрыйбасы менен сабак алууга болбойт. Ар бир адам өзүнүн жеке тажрыйбасында сабак алат. Бир жолу, эки жолу алданат. Андан кийин “мен мындайды көргөм” деп алданбай калат. Ошондуктан 50 сомду садага деп эле койсун. Беш жүз, миң сомго алданбасын. Бул да болсо Кудайдын берип жаткан мүмкүнчүлүгү. Аз акчага алдансаң, кичине акылдуурак болосуң. Негизи чөнтөгүндү жөн эле каккылай берсең акча түшөт дегенден алыс болуш керек. Ар бир каражат ар бир баалуулук жон тери менен табылат. Чуркаш керек, иштеш керек, ошондо гана үй келет.

Издат Артыковдун арызы четке кагылды

Спорттук арбитраждык сот (CAS) Кыргыз Республикасынын Олимпиада комитенинин Издат Артыковго байланыштуу апелляциялык арызын караган жок. Бул туурасында оор атлетика федерациясынын вице-президенти Улан Молдосовко текшерүүлөрдүн жыйынтыгы канча убакытта даяр болушу керек жана спорттук арбитраждык сот Изатты спорттон канча убакытка четтетиши мүмкүн деген суроолор менен кайрылдык

– Спортчунун организминен стрихнин деген зат табылгандыгын айтып атат. Мындай затты биз биринчи жолу угуп атабыз. Буга чейин биз каякка баратканыбызды, Риодо допингге каршы агенттик (WADA) тарабынан абдан катуу текшерүү болорун билгенбиз да. Мындан эки жарым ай мурда Ташкентте өткөн Азия чемпионатына катышарда дагы бардык спортчулар, анын ичинде Издат Артыков дагы ошол эле агенттиктин текшерүүсүнөн өткөн. Анда да бардыгы таза чыккан. Эми биздин жалпы машыктыруучулар, федерация чогулуп спортчулардын жеп-ичкен тамак-аштары боюнча карталарыбызды карап чыгабыз. Бул протеиндердин курамында дагы болуп калышы мүмкүн экен. Негизи тесттер мелдештердин алдында алынат. Ал эми мелдештен кийинки алынган тесттердин жыйынтыгы 1-1,5 ай аралыгында чыгат. Бул чечим боюнча ар кандай жоромолдор жаралып атат. Мисалы, мелдеште 4-орун

ду алган Колумбиялык спортчунун кызыкчылыгы болушу мүмкүн. Себеби кече аны “коло медал алды” деп куттуктап жатышты. Ал эми бизде медалдын тагдыры кандай болору, аны кайтарып алуу мүмкүнчүлүгүбүз тууралуу эч нерсе айта албайбыз. Биз медалды кайтарып алууга болгон аракетти көрөбүз, бирок мамлекеттен дагы чоң колдоо, өзгөчө юридикалык жактан чоң жардам керек. Негизи допинг боюнча кармалган спортчуну дисквалификация кылууда ар кандай мөөнөт берилет. Кээ бирлерин өмүр бою спорттон четтетет. Эгер анаболикалык стероиддер менен кармалса, 1 жылдан 2 жылга чейин спорттон четтетилет. Бирок, Артыковдон табылган зат боюнча маалыматыбыз жок болгондуктан, анын мөөнөтү кандай болорун билбей жатабыз. Бул күчтүү допингге кирбегенден кийин, көп болсо 6 ай бериши мүмкүн. Ошентсе дагы, спортто алдыда чоң ийгиликтерди жаратууга аракет жасайбыз..

Жеңилди, бирок тажрыйба топтоду

Кечээ Риодогу акыркы спортчулар өз мекенине кайтып келишти. Алар коноору менен чакан жыйын өткөрүп, журналисттердин суроолоруна жооп беришти. 5-орунга ээ болгон Арсен Эралиев коло медалды өзбек спортчусуна алдырып жиберген себебин түшүндүрүп жатып, элинен кечирим сурап, көзүнөн жаш айланды. Ал эми балбан кыз Айсулуу Тыныбекова кабагы суз, капа болуп отурду. Кыз-келиндер курама-сынын башкы машыктыруучусу Нурбек Изабеков менен Грек-рим күрөшү боюнча Улуттук кураманын машыктыруучусу Канатбек Бегалиев кечээги жеңилүү жана эртеңки келечек туурасында өз ойлорун ортого салды

К.Бегалиев:
– Арсен Эралиев боюнча айтсам, эмне тоскоол болгонун түшүнбөй турабыз. Көптөр калыстык болбоду деп айтып жатышат. Бирок мен азыр соттук коллегия өзбек балбанына тартып, упай алып берди деп актана албайм. Андан пайда деле чыкпайт. Бармак тиштеп өкүнгөндөн көрө, эмки олимпиадага даярданышыбыз керек деп турам. Мыкты даярдык менен 2020-жылы Токиодо өтө турган оюнда ийгилик жаратууга күч жумшайбыз.
Кенжеевге лицензия башында берилбей туруп кийин кайра берилгени анын ийгилик жаратуусуна тоскоол болду. Ал беттеште өзүн толук эркин сезе алган жок. Царев болсо тренердик штаб коюп, даярдап берген ыкманы аткара албай койду. Рамонов жакшы күрөштү. Таймаштын биринчи бөлүгүндө орус спортчусун жеңип, кийинки бөлүгүндө топтолгон упайды толуктай албай, жеңишти колдон чыгарып жиберди. Бирок балбан али жаш. Үмүтүбүз

зор. Кийинки оюндарда жакшы көрсөткүчтөргө жетет деп ишенип туралы. Баары бир спортчулар Лондон олимпиадасына караганда жакшы чыгышты.
Н. Изабеков:
– Айсулууга баары жетиштүү болду. Техникалык да тактикалык да, физикалык даярдыгы да мыкты болчу. Бирок ушундай чоң деңгээлдеги мелдештерге Айсулуу көп катышкан эмес да, ошон үчүн бир аз тажрыйба жетишпей калды. Ал болгону 23кө чыкты. Эркин күрөш менен машыкканына 5 эле жыл болду. Анын үстүнө, Улуттук курамага киргенине 2 жылдай эле болду. Мындай таймаштар анын тажрыйбасында көп болушу керек эле. Жеңилди, бирок тажрыйба топтоду. Эмкиде кайсы жагдайда кандай ыкмаларды колдонуш керектигин алдын ала билип калат. Айсулуу таймашкан видео жазмалардын баарын кайрадан карап, кандай ката кеткенин, кандай мүмкүнчүлүк коё берилгенин анализдеп жыйынтык чыгарабыз.

Экономикс

(уландысы, башы мурунку санда)

2-үлгү – өндүрүү мүмкүндүгүнүн чектери:

Агымдардын айлануу схемасынан айырмаланып, экономикалык үлгүлөрдүн көбү математикалык усулдарга негизделет. Биз бул жерде үлгүлөрдүн эң жөнөкөйүн карап чыгабыз. Ал «өндүрүү мүмкүчүлүгүнүн чектери» деп аталат. Анын негизги экономикалык принциптерди кантип чагылдырганын көрөбүз.

Реалдуу экономикада миңдеген товар жана кызматтар өндүрүлөт. Бирок биз дүйнөдө компьютер менен автоунаа чыгарылган гана экономика бар деген божомол кылалы. Автоунаа менен компьютер өндүрүшү коомдогу бар болгон бардык өндүрүм факторлорун колдонот.

Өндүрүү мүмкүчүлүгүнүн чектери – өндүрүштүн берилген факторлору жана технологияларынын негизинде фирмалар колдонуусу мүмкүн болгон экономикалык иштин натыйжасынын (бул жерде автоунаа, компьютер) ар кандай айкалыштарын көрсөткөн график.

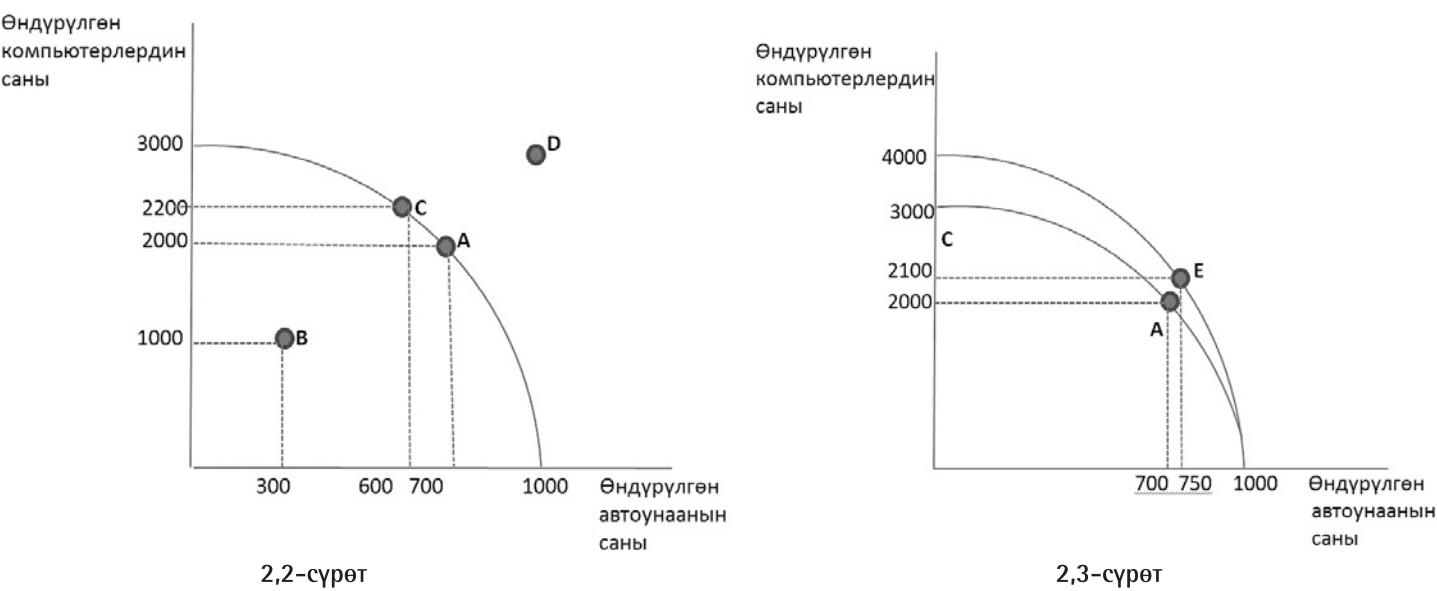
Биз өз мүмкүнчүлүгүбүздүн сыртына чыга албайбыз

2.2-сүрөттө өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектеринин мисалы турат. Эгер экономикалык ресурстардын баары автоунаа чыгарууга жумшалса, биз 1000 машина чыгарабыз, бир да компьютер жасалбайт. Эгер ресурстар толугу менен компьютер чыгарууга жумшалса, 3000 компьютер алабыз, бирок бир да унаа чыкпайт. Бул экстремалдуу абалдар өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектери графигиндеги эң акыркы чекиттер менен белгиленген. Эгер биз ресурстарды өндүрүштүн бул эки тармагына тең экиге бөлсөк, 700 автоунаа жана 2000 компьютер чыгара алабыз (графиктеги А чекити). D чекити болсо чектелген ресурстарыбыздан улам жете алуубуз эч качан мүмкүн болбогон өндүрүү көлөмүн көрсөтүп турат. Демек, биздин экономика мындай деңгээлде өндүрүш жүргүзүүгө жетиштүү өндүрүш факторлоруна ээ эмес. Башкача айтканда, биздин өндүрүшүбүз чийилген ийри сызыктын ичинде гана болот. Анын сыртына чыгуусу мүмкүн эмес.

Чекке жеткенде эки товардын бирин азайтуу керек

Максималдуу натыйжага жетүү үчүн экономика чектелген ресурстарын толугу менен колдонсо эффективдүү болот де-

Экономикстин он принцибинин бирөө бир нерсенин баасы биз баш тартканга мажбур болгон нерсенин баасынан келип чыгат. Муну – альтернативдүү чыгымдар же колдон кеткен мүмкүнчүлүктөрдүн чыгымдары дейбиз. Өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектери бир товардын өндүрүшү экинчи товар менен ченелген альтернативдүү чыгымдарды чагылдырып турат

ген пикир бар. Өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектериндеги чекиттер (анын ичиндеги B чекити эмес) өндүрүм чыгаруунун эффективдүү деңгээлдерин чагылдырып турат. Эгер өндүрүмдүн көлөмү А чекитине дал келген болсо, экономика бул эки товардын бирин экинчисинен азайтпастан көбөйтө албайт. В чекити 300 автоунаа жана 1000 компьютер гана чыгарган экономиканын эффективдүү болбогон абалын чагылдырып турат. Бул колдо бар ресурстар мүмкүндүк берип тургандан өтө эле аз чыгаруу дегендик. Балким бул өтө жогорку чекке жеткен жумушсуздуктан келип чыгышы мүмкүн. Эгер эффективдүүлүктүн кендириин кескен буга окшогон себептерди жок кылса, экономика В чекитинен А чекитине чейин жогорулап, 700 автоунаа жана 2000 компьютер чыгара алат.

Коом кааласа унаанын ордуна компьютер чыгарат

Биз буга чейин өткөн экономикстин он принцибинин бири – адам тандайт деген принцип. Өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектери коом дуушар болгон тандоону көргөзүп турат. Эгер биз мүмкүнчүлүгүбүздүн чектериндеги өндүрүм эффективдүүлүгүнө жеткен болсок, бир товарды өндүрүүнү көбөйтүүнүн бир гана жолу бар, ал – экинчи товардын өндүрүмүн азайтуу. Мисалы, экономика А чекитинен С чекитине жылса, коом автоунаа өндүрүүнү азайтуунун эсебинен компьютер-

лерди көбүрөөк өндүрө баштайт. Экономикстин он принцибинин дагы бирөө бир нерсенин баасы биз баш тартканга мажбур болгон нерсенин баасы дейт. Муну – альтернативдүү чыгымдар (колдон кеткен мүмкүнчүлүктөрдүн чыгымдары) дейбиз. Өндүрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектери бир товардын өндүрүшү экинчи товар менен ченелген альтернативдүү чыгымдарды чагылдырып турат. Коом кээ бир өндүрүү факторлорун автоунаа өдүрүшүнөн компьютер тармагына ооштурса, экономика А чекитинен С чекитин көздөй жыла баштайт. 100 автоунаанын азаюусу менен коом кошумча 200 компьютер ала баштайт. Башкача айтканда, экономика А чекитинде турган кезде 200 компьютерди чыгаруунун альтернативдүү чыгымдары 100 унаага тең келет.

Биринин азаюусу экинчисин ар түрдүү арттырат

2.2-сүрөттөгү өндүрүү мүмкүндүгүнүн чектеринин ийри сызыгы сырт тарапка ийилип турат. Бул компьютер менен саналган автоунааларды чыгаруунун альтернативдүү чыгымдары эки товарды тең чыгарууга байланыштуу дегендик. Экономика бир топ ресурсун автоунаа чыгарууга жумшаса, өндүрүш мүмкүнчүлүктөрүнүн чектери болушунча тик өтөт. Анткени автоунаалар компьютер чыгаруучу ишканада чогултулса, автоунаа чогултуу азаяры менен экономика унааларга караганда сан жагынан көбүрөөк компьютер алат. Тети-

рисинче, эгер экономика ресурстарынын көбүн компьютер чогултууга кетирсе, өндүрүү мүмкүндүгүнүн чектерин чагылдырган ийри сызык жантагыраак болуп калат. Бул учурда компьютер чыгарууга ылайыкташкан ресурстар бул тармакта бар болгондуктан, ар бир чыгарылбай калган автоунаа өндүрүлчү компьютердин санын бир аз гана жогорулатат.

Бирин азайтпастан экинчисин арттырса болот

Өндүрүү мүмкүндүгүнүн чектери эки товардын ар түрдүү убакта өндүрүлгөн көлөмүн чагылдырып турат. Бирок бул көлөм убакыт өткөн сайын өзгөрүүсү мүмкүн. Мисалы, компьютер тармагындагы технологиялардын жаңыруусу компьютерлерди көбүрөөк чыгарууну шартташы мүмкүн. Автоунаа чыгаруу ордунда турган кезде компьютер чыгарган бир жумушчу жумасына мурункуга караганда көбүрөөк компьютер чыгарышы мүмкүн. Мындан улам өндүрүү мүмкүндүгүнүн чектери 2.3-сүрөттөгүдөй болуп сыртты көздөй жылат. Экономикалык өсүүнүн натыйжасында өндүрүш А чекитинен Е чекитине жылат. Коом болсо мурункуга караганда көбүрөөк компьютер да, автоунаа да алат.

(уландысы кийинки сандарда)

Н.Мэнкью жана М.Тейлордун «Экономикс» китебинен

ЕАЭБ “кереметтери”

Ошентип, Кыргызстандын Евразиялык экономикалык биримдикке мүчө болуп киргенине бир жыл толду. Аны менен Кыргызстандын экономикасы “алдыга жылат” деген үмүттөрү чоң болчу. Бирок, анысы али белгисиз... Деги эле өлкөбүз биримдикке мүчө болуу менен эмне утуп, эмнесин жоготту?

ЕАЭБге мүчө болуп кирип алганы менен иш жүзүнө келгенде теңирден-тегири болуп чыкканына президент Алмазбек Атамбаев да баа берип, өлкөнүн даярдыгы жок кирип алганын белгилегени бар.

Мигрант эркин иштей баштайт

Биримдиктен товар менен жумушчу күчтүн эркин жүгүрүшү менен катар инвестициянын да агылышы күтүлгөн. Вице-спикер Олег Панкратовдун айтымында, күтүлгөн нерселердин баары четинен орундала баштады. Эң негизгиси мигранттар мурдагыдай эмес, ЕАЭБдин ичинде эркин иштеп баштаган.

– Азыр көпчүлүк “Алма быш оозума түш” дегендей эле отурат. ЕАЭБ алма өстүрүп оозго салып бербейт. Башында сөзсүз кыйын болот. Алгачкы жемишти биз 2017-жылы көрүп баштайбыз. Бүгүн эмгек базарында иш издеген адамдын саны иш берген адамдардан көп. Ошондуктан биз жумушчу күчүн экспорттоого мажбурбуз. Бирок жумушчулардын укугу жана кызыкчылыгы бардык жактан корголушу, кандайдыр бир социалдык пакетке ээлик кылышы керек. ЕАЭБ ушул артыкчылыктардын баарын берди. Мисалы, кыргыз жараны Орусияда туруп, орустардай эле иштегенге, алардай эле айлык акы алууга укуктуу болуп, мурдагыдай патент ж.б маселелердин баары жоюлду. Кыргызстандан берилген диплом жана сертификаттар ЕАЭБ өлкөлөрүнө да жарайт. Бул бир эле Орусия эмес, ошондой эле Казакстан, Армения, Белоруссияга да тийиштүү. Жумушчу күчүн экспорттоого мажбур болуп турган Өзбекстан жана Тажикстан өлкөлөрүнө салыштырмалуу Кыргызстанга мигранттардан которулган акча 15 пайызга өскөн. Ал эми аталган өлкөлөрдө 15% кыскарган.

Бирок кара жумушчулар кайтышы мүмкүн

Панкратов эмгек мигранттары ЕАЭБ аймагында өз өлкөсүндөгүдөй иштөөгө мүмкүндүк алып, мындан ары кыргызстандыктар үчүн ишке уруксат кагазы, патент, тил билүү сынагы сыяктуу миграциялык тоскоолдуктар болбойт дегени менен Москвада иштеп жүргөн мекендештер жеңилдикти сезе элегин айтууда. Алар иш берүүчүлөр мындай мыйзамдан кабарсыз экенин айтып, патент талап кылып жатканын тастыкташты. Рубль куну түшүп жаткан чакта жаңы келишимдер жогорку билимдүү, тажрыйбасы мол адистер үчүн пайдалуу болгону менен, кара жумушта иштеп, аз айлык алгандар үчүн пайдасыз экенин мурдагы каржы министри Акылбек Жапаров белгиледи.

Жетишилген жеңилдиктер кара жумушта иштегендер үчүн пайдасыз. Анткени рублдун куну түшүп, мигранттар мурдагыдан эки эсе аз айлык алып калышты. Жеңилдиктер жогорку квалификациялуу адистерге гана жол ачат. Анткени аларга талап да, айлык да жогору. Ошондуктан мыкты адистер Орусияга агылат деген коркунуч бар.

Ошондой эле Панкратов инвестиция кескин өскөнүн жана Кыргыз-Орус фонду жемиштүү иштей баштаганын кошумчалады.

– 2014-жылы түз инвестиция 777 млн. долларды түзсө, 2015-жылы 1 млрд. 573 млнго өстү. Башкача айтканда, 216% пайызга жогорулады. Инвестиция өскөндө бүтжөт да көтөрүлөт. Анткени инвестор оңбогондой салык төлөйт. Мисалы, 2014-жылы салыктын эсеби 80 млрд. 607 млн. болсо, 2015-жылы 84 млрд. 655 млн. сом салык төлөнгөн. 2016-жылы болсо салыктан 107 млрд. 557 млн. сом бүтжөткө түшөт деп күтүп жатабыз. Ишкер, дыйкандарды

акча менен камсыз кылуу үчүн Кыргыз-Орус фондуна 500 млн. доллар берилген. Учурда ишкерлер фонддон акча алып, өз ишин улантып жатат. Мындай институттардын башкы максаты – экспортту өстүрүү жана өндүрүмдү көбөйтүү болуп саналат, – дейт ал.

Чек арада бир айдан бери тыгын

Биринчиси эле ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдө биринен-бирине өтүү жана товар жүгүртүү эркин болушу керек деп айтылган. Ага жараша бажы посттору алынышы керек болчу. Бирок 1 айдан бери кыргыз-казак өткөрүү бекетиндеги адам тыгыны коомчулукту бүдөмүк абалга тушады. Мамлекеттик бажы кызматынын төрагасы Туратаев Алтынбек тыгын кантип пайда болгонун түшүнө албай турганын айтат.

– Өткөрүү пунктун жабдуулоого Орусия 29 млн. доллар бөлүп берген. 2015-жылы башталып, 17-жылы бүтөт деп турабыз. Учурда инспектордук көзөмөлдөө пункттары иштеп атат. Бул пункттар аз убакыттын ичинде жүктү жерге түшүрбөй эле текшерүүдөн өткөрүп коёт. Ал эми Кыргыз-Казак чек арасында пайда болгон тыгын кандайча пайда болуп жатканын түшүнбөй жатам. Болсо да бир эки күн созулушу мүмкүн.

Жыл ичинде пайдасынан зыяны көп болду

Серепчилердин айтымында, ЕАЭБге кошулгандан бери эт, сүт азыктарынын өтүмү төмөндөгөн. Рубль менен теңге кунун жоготкону аталган өлкөлөргө товар экспорттоого мүмкүн болбой калды. Тескерисинче, товар импорттоло баштады. Айыл чарба боюнча адис Жамин Акималиевдин пикиринде, ЕАЭБдин бир жылдын ичинде берген пайдасы-

нан зыяны көп болду.

– Биз биримдикке кайсы бир өнөр жайды, тигүү тармагын же туризмди өнүктүрөлү деп кирген эмеспиз. Айыл чарбасында өндүрүлгөн азыктарды сатып, дыйкандарды жыргаталы, байыталы деп киргенбиз. Негизги максат айыл чарбасы болгон. Ал эми экспортту алсак, жашылча 1,5 эсеге, сүт 1,7 эсеге, пахта менен эт 2 эсеге азайды, – дейт Акималиев.

Айыл чарба жана мелиорация министринин орун басары Чодоев Эркинбек адистин маалыматын четке кагып, тескерисинче, коңшу өлкөлөргө экспорттолгон товар бир нече эсеге өскөндүгүн айтты.

– Мисалы, 2014-жылы биримдикке кирген мамлекеттерге 300 миң тоннага жакын айыл чарба продукцияларын экспорт кылсак, 2015-жылы 400 миң тонна болду. Анын 20 пайызы кайра иштелилген товарлар. Ар бир чек ара пунктунда мониторинг жүргүзүп жатабыз. Ага ылайык, картөшкө, пияз, калемпир былтыркыга салыштырмалуу көп чыгып жатат.

Таластыктар кызылча эксин

Андан тышкары, Чодоев Талас элине төө буурчак эмес, кант кызылчасын эгүүгө кеңеш берди.

– Төө буурчакты өтө көп экенге болбойт. Анткени бул биржалык товар. Мерсиндик биржада товардын баасы аныкталат эмеспи. Анда акыркы 2-3 жылда баа көтөрүлбөйт деген тыянак чыккан. Былтыр, быйыл баа көтөрүлбөйт. Ошондуктан биз Талас элине фасольдон тышкары кант кызылчасын эчкиле деп кеңеш бергенбиз. Картөшкө иштетиле турган завод ачылганы турат. Андыктан картөшкө да эксин. Ал эми түштүктө пахтаны, тоют, дан өсүмдүктөрүн эгишин кеңеш кылабыз. Анткени Ош, Жалал-Абад, Баткенде малдын саны өскөн. Ошондуктан жүгөрү,

арпа эксе жаңылбайт. Мөмө-жемиштерге басым жасаса туура болгудай, анткени Кыргыз бренди менен чыккан мөмөлөргө чет жерде суроо-талап дайыма күч болуп турат.

Ветеринарларга жоопкерчилик жүктөлдү

Фитосанитардык жана ветеринардык коопсуздук боюнча өкмөт алдындагы мамлекеттик инспекциянын башчысы Калысбек Жумаканов эл аралык стандартка жооп берген 2 гана лаборатория бар экенин айтат. Ал эт азыктарынын айрым нормаларга жооп бербей жаткандыгын ветеринарлардын жетишсиздигине байланыштырат.

– Жеке ветеринарлардын ишмердигин жөнгө салып жатабыз. Буга чейин алар малды өз алдынча дарылап келген. Аларга кандайдыр бир жоопкерчилик жүктөбөсөң болбойт экен. Мисалы, былтыр эшек союп саткандардын маселеси катуу талкууланды. Алардын касапканасын касапкана деп айтууга да болбойт. Ал жерде бир эле эшек эмес, башка адал малдар да союлчу экен. Жеке ветеринарлар көргөн, бирок унчуккан эмес. Азыр болсо аларда жоопкерчилик бар. Ар кимисине тиешелүү аймак бөлүнгөн. Маселе жаралса аймактык мал дарыгер жооп берет. Ошондой эле алар жыл сайын билимин жогорулатуу үчүн сынактан өтүп турушат. Айлык акы да төлөнөт. Мурдагы лабораториялар эл аралык стандартка жооп бербейт. Ошондуктан 28дин ичинен 19 эле калышы керек. Ошондой эле Талас, Баткен, Караколго жаңы касапкана курулганы жатат. Мамлекеттен ушунун баарына 265 млн. сом бөлүнгөн.

Кыйырда ташталган наристелердин күнөөсү эмнеде?

Өлкөбүздөгү жумушсуздук көйгөйү көпчүлүк жарандарыбыздын чет жакта иштөөсүнө түрткү болду. Чет өлкөгө багыт алган кыз-келиндерибиздин айрымдары иштеп гана тим болбостон, турмушту көрүп, бала төрөп, кайра андан баш тартууга да үлгүрүшөт

Акыркы беш жыл ичинде Орусияга ташталган ымыркайлардын саны 58ге жеткен. Жакында КР Эмгек жана социалдык министрлиги жана бир канча мекемелердин кызматташуусу менен мындай наристелердин бешөө Кыргызстанга алып келинди. Баш тартылган наристелердин көпчүлүгү ден-соолугунан ажырагандар. Убагында энесинин баш тартуусунан улам ар кандай кыйноолор, алсак зыян берүүчү дарылар, боюнда бар экенин билдирбөө үчүн ичин катуу таңуу наристелердин ден-соолугуна терс таасирин тийгизген. Атайын адистердин айтымында, өз баласын таштаган кыздардын көпчүлүгү биринчи жолу чет жакка келгендер, ошондой эле алданып калгандар.

Кыргызстандагы ата-энеси кабардар эмес

КР Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин үй-бүлө жана балдарды коргоо башкармалыгынын башчысы Жумабаева Жаңыл баласынан баш тарткан кыздын ата-энесин таап барып, небересин жайгаштыралы десек, алар: “Менин кызым андай кылган эмес, жаңы эле сүйлөштүк” деп ишенишпейт дейт:

2011-жылдан бүгүнкү күнгө чейин 58 бала Орусиядан Кыргызстанга алынып келинди. Алар келгенде биз биринчи эле алардын туугандарын издейбиз. Ташталган балдар көбүнчө региондордон. Айрыкча, түштүк тарап басымдуулук кылат. Кыздар дагы биринчи жолу чет жакка чыккандар. Баланы төрөгөн эненин атын, каттоосун таап, райондук социалдык кызматкерлерди жиберебиз. Биологиялык аталарын табууга аракет кылбайбыз. Алардын маалыматтары деле жок. Анан жашыруун түрдө биздин социалдык кызматкерлер кыздын ата-энесинин жашаган жерине, үйүнө барып сүйлөшүшөт. Алар: “Сиздин кызыңыз Москвада төрөп, баласын таштап койгондуктан бул жакка алынып келинди”, – деп акырын айтышат. Биз баланы биологиялык туугандарына жайгаштырууга аракет кылабыз. Бирок көбүнчө ата-энелер: “Менин кызым төрөгөн эмес, биз жаңы эле сүйлөштүк” деп ишенишпейт. Же болбосо баш тартуу арыздарын жазып бери-

шет. Биз муну дагы тастыктап бере албайбыз. Себеби энесинин кагаз жүзүндө баш тарткан арызы гана бар, же болбосо кыз төрөгөндөн кийин эле аты-жөнүн айтпай кетип калат. Же башканын атын айтып, чоочун паспорт көрсөтөт. Мындай учурлар көп эле. Биздин мигранттардын көбүнчөсү башка паспорт колдонушат экен. Биз өз ара сүйлөшүп калганда дагы жумушка башка паспорт менен киришери билинди. Бир эле паспортту экиден ашык адам колдонот. Орусиялык жумуш берүүчүлөр деле азиаттар, бири-бирине окшош деп көп карашпайт экен. Анын үстүнө төрөгөнү келгендерди паспортту жок болсо дагы жардам көрсөтө беришет.

Балдар бул жакка келгенден кийин 58дин ичинен 8 бала туугандарына жайгаштырылды. Калган 33 бала кыргыз жарандарына асыроого берилди, 15и балдар үйүндө. Булардын ичинен бир баланын энеси Орусиянын түрмөсүндө экен. Ал баш тарткан жок, бирок туугандары дагы табылган жок. Ал баш тартпаган соң биз асыроого бере албайбыз. Жанагы балдар көбүнчө оорукчан болуп калышат. Аларды асырап алганга мүмкүнчүлүк жок. Августта балдарды алып келүүгө барганда балдар үйүнүн мүдүрлөрү менен сүйлөштүк. Ал жакка кыргыз жарандары эле ташташпайт экен. Молдова, Тажикстан, Украиналыктар дагы таштайт. Көбүнчө баш тартылган балдар Кыргызстан менен Молдованыкы. Бирок орусиялык өкүлдөр “Кыргызстан өз балдарын таштабайт, оорукчан болсо дагы алып кетишет” дейт. Баш тартылган балдардын көбү Москва, Москва облусунан алып келинет. Энелердин кагаздарына караганда, көбүнчө жаш кыздар таштайт. Турмушка чыкпаган, бойдок кыздар. Көбүнчөсү мыйзамсыз жашап жаткандыктан, туруктуу жумушу болбогондуктан таштаса, кээ бирлери “күйөөм жок” деп да айтышат. “Эмне себептен таштап жатасың?” – деп биз аларды күнөөлөй албайбыз. Бирок медицинада деле үй-бүлөнү пландоо деген нерсе бар. Коргоону каражаттары (контрацепция) канча? Биз менен кошо ал жакка медицина кызматкерлери дагы барган. Алар “Бойго бүткөн соң баланы аман-эсен төрөп бер” деп айтат. Алып келинген үч бала оорукчан. Алсак, бир бала бир жашта, эмдигиче олтурбайт. Булар өздөрү ичтерин таңып, дары

ичип, тогуз ай бою эмне гана кылганын билбейбиз. Айта кетчү нерсе, алып келинген беш баланын бирөөсү төрт айлык кыз, 900 грамм төрөлүптүр. Аны Орусиянын дарыгерлери 700 долларлык кымбат дарылар менен багып, чоңойтуп беришти. Аларга рахмат айтсак болот. Кыргыз жарандарынын баласы болгонуна карабай бутуна тургузуп беришти. Булар коркконунан жашырышат болуш керек. Кыргыздын кыздарына чет жакка кандай себептер менен чыкса да, кантип коргонууну жакшы билүүсү керек экенин айткым келет.

Кыргызстандан Орусияга келип төрөшөт

Жумуш, же болбосо жыргал турмуш издеп Орусияга кеткен жаранда-рыбыздын саны миңдеп саналат. Айрымдары та-тыктуу жумуш таап, ак эмгеги менен иштесе, кээ бирлери мыйзамсыз жашап күн кечиришет.

Бир дагы маалыматка ээ болбой туруп, чет жакка келип алып минтип түрдүү иштерге барган кыз-келиндерибиздин арбышы жан кейитерлик маселе. Кыргызстандын Орусиядагы элчилигинин биринчи катчысы Ниязалиев Дастан бизге кыздарыбыз боюнда болгондо эмес, баары бүтүп калганда көйгөйү менен келип жардам сурашат деп төмөнкүлөргө токтолду:

– Көп учурларда кыргыз жарандары Орусияга иштегени келип анан төрөшөт. Баланы бага албаганына байланыштуу таштап кетип жаткан учурлар көп. Жакында эле беш баланы Кыргызстанга жөнөттүк. Ушундай учурда Орусиянын тиешелүү органдары бизге маалымат жөнөтүшөт. Биз Кыргызстандагы Социалдык министрликке кабарлайбыз. Алар департациялоо маселесин чечип, алып кетишет. Кызыгы кээ бирөөлөр Кыргызстандан бул жакка келип төрөп, таштап кетишет. Ошондуктан түшүндүрүү, үгүттөө иштерин эң биринчиден Кыргызстандан башташыбыз керек. Бул жакка учуп жаткан жарандарга тиешелүү маалыматтар берилсин. Келе тургандар толук маалымат менен келгени жакшы. Бул жакта дагы кайрылган жарандарга атайын кеңештерди беребиз. Айта кетчү нерсе, боюнда барлар алдын ала бизге жардам сурап келбейт, баары бүткөндө гана көйгөйү менен келет.

Ташталган балдар зынадан төрөлгөн

Калкынын көбү мусулман болгон Кыргызстан үчүн мындай көрүнүш кейиштүү болсо керек. Өз өлкөсүндө туура жүрүп эле чет жакка барганда бузулуп кетип жаткан кыздарыбыздын тарбиясына ата-энелери күнөөлүдөй. Билал ажы Сайпиев

эркеги жок чет жакка чыккан кыздардын тагдырынын баары ушул жол менен аяктаарын айтат: Шарият боюнча таштанды наристелер зына менен төрөлгөн балдар болуп эсептелет. Эгер ак нике менен бүткөн наристе болсо аны алпештеп, ак жоолукка ороп, асырап алмак. Ошондуктан муну канча көп сөз кылбайлы, ал таштандыга таштала берет. Сууну башынан буруп келбесең, аягын токтотуш кыйын. Кыз кишини же атасы, же байкеси жок талаага чыгаруу ушуга алып келээринен бир дагы шек жок. Мыйзамсыз, Кудайдын өкүмүсүз, никесиз бала төрөөнүн өзү эле күнөө. Бул арам иштерге кирет. Баланы алдыруу дагы эненин ден соолугуна зыян келтире турган учурларда гана болот. Калган учурларда бул күнөө. Ташталган балдардан энеси баш тартып, кыздын ата-энеси небересин албай койгону боюнча айта турган болсок, кыргыз намысы баарынан бийик турат. “Кызыңар көчөдөн, бирөөдөн төрөп алды” деген сөз менен баланы багып чоңойтуу алардын намысына жатпайт. Ошондуктан алар баш тартышат. Кандай болгон учурда дагы бардык нерсе үй-бүлөдөн башталары талашсыз. Башынан татыктуу берилген тарбия жаман жолдордон алыс болууга түрткү берет. Ошону менен бирге, айтылуу маселеге мамлекеттик деңгээлде чара көрүлбөсө, аягы жакшы бүтпөйт өңдүү.

ТАҢЧОЛПОН
БАКЫТБЕК КЫЗЫ

Акчага алынган күбөлүк наристе өлтүрдүбү?

Кыргызстан жол кырсыгынан мерт болгон жарандарынын саны боюнча эң жогорку көрсөткүчтөгү өлкөлөрдүн катарына кирет. Европа жана мурдагы советтик мамлекеттердин арасынан адам өмүрү кыйылган, ден соолугуна залака тийген жол кырсыктарынын саны боюнча биздин өлкө экинчи орунда турары аныкталды

18-августта Манас проспекти менен Токтогул көчөсүнөн кесилишинде каргашалуу окуя болду. Натыйжада 6 жашар бала каза таап, апасы жабыркаган. Күбөлөрдүн билдиришинче, жөө жүргүнчүлөр Манас проспектиндеги жол чырактын жашыл күйүүсү менен наркы өйүздү карай басып жөнөшкөн. Так ошол учурда “Тойота Приус” маркасындагы автоунаа катуу ылдамдык менен Токтогул көчөсүнөн Манас проспектисине бурулуп, кичинекей Алибек менен апасын сүзгөн. Унаага урунган апасы четке ыргып кетсе, бала дөңгөлөктүн астында калып, 2 сааттан кийин жан берген. Каргашалуу кырсыкка себепкер болгон айдоочу, 23 жаштагы Ж.Эсенованы ошол жердегилер телефон менен сүйлөшүп келаткан дешүүдө. Учурда ага 281-берене менен кылмыш иши козголуп, тергөө иштери жүрүүдө.

Баары бир сынактан өткөрбөй кулатат

Кийинки кездерде көп кайталанган жол кырсыгын башынан иликтей келгенде, көпчүлүк мунун баарын айдоочулук күбөлүктүн сатылуусуна такады. Анткени жарандар бул күбөлүктү алыш үчүн бир канча убакытын, акчасын короткусу келбейт. Ошондуктан автомектептер менен сүйлөшүп алып айдоочулук күбөлүгүн сатып алышат. Сурамжылоого катышкан Эрлан мырза өзүнүн досу айдоочулук күбөлүктү кандай жол менен алганын айтып берди:

– Менин досум айдоочулук күбөлүктү өз күчү менен алайын деп автомектепке барып эки ай окуду. Бирок ал окуусун аяктап калган кезде унаа айдаганды үйрөнүш үчүн 14 жолу айдоого чыгасың дептир. Башында досум макул болуп, майын куюп унааны айдап жүрдү. Бирок, ал жердеги окутуучулар “Сен өз күчүң менен күбөлүк алам деп ойлобой эле кой. МАИнин сынагынан баары бир өтпөйсүң” деп айтышкан. Досум аны уккандан кийин, “Баары бир акча бере турган болгон соң дайыны жок акча коротуп май куюп, убактымды кетиргенден көрө ошол МАИлерге эле берип, сатып алганым жакшы тура” деген чечимге келди. Негизи айдоочулук күбөлүктү сатып алуу ар кайсы жерде ар кандай баада турат. Мисалы, борборубузга караганда, облустарда күбөлүктү 5-6 миң сомдун тегерегинде алса болот. Бирок аны эч бир жерде өз эмгегиң менен ала албайсың. Керек болсо автомектепке тапшырып баштаганда эле чөнтөгүң кагыла баштайт. Айдоочу болуш үчүн эч бир кереги жок 083 маалымдамасын алууга кайдагы бир дарыгерлерге

акча бересиң. Мисалы, алар сени рентгенге түш дешет. Көзүңдү, кулагыңды, психологиялык абалыңды текшерет. А менин өпкөмдүн айдоочулукка эмне кереги бар? А күбөлүктү алып алгандан кийин маа демектен сокур болуп, өпкөңдү кестирип таштасаң деле айдап жүрө бересиң. Мына, ошонун баары акча менен бүтөт. Андан кийин автомектептин окуусуна, айдагының үчүн унаасынын майына төлөйсүң. Баланча май куй дешет, бирок анын баарын сен айдабайсың. Анан ушунун баарын кылып, күбөлүк алууга келгенде да МАИге акча бересиң. Башка жол менен алардын сынагынан өтүүгө мүмкүн эмес. Балким, ошондон көрө сатып алган жакшыдыр.

Айдоочулук күбөлүктү 5 миң сомго сатып берген

Ал эми бай үй-бүлөнүн жалгыз кызы Альбина автомектепти окубай эле атасы автоунаа сатып бергенден кийин айдоочулук күбөлүгүн 5 миң сомго сатып алганын айтып берди:

– Атам ишкер, үйдө жалгыз кызмын. Атамдын ишине жардам берип, каралашчумун. Мен 18 жашка толгондон кийин атам мага унаа белек кылды. Бирок менин айдоочулук күбөлүгүм жок болуп, айдаганды да билчү эмесмин. Бирок атам бирөөлөр менен сүйлөшүп айдоочулук күбөлүктү 5 миң сомго сатып берген. Башында айдаганда бир аз кыйналдым. Кийин карагай-парагайды сүзүп жүрүп үйрөнүп кеттим. Негизи күбөлүктү сатып алуудан мурун, окуш керек экенин билдим. Анткени бөөдө кырсыкка кабылбаш үчүн окуп эле алган туура деп ойлойм, – деди Альбина.

Окутпай эле сата берчүбүз

Ошентип көпчүлүк айдоочу күбөлүгүн сатып алганын, анын баасы ар кайсы жерде ар кандай экенин уккан соң, “Айдоочулук күбөлүк сатып алуу мүмкүнбү?” деген суроо менен автомектептердин бирине кирдик. Ал жерде отурган дар биз кайрылганда эле ордуна так секирип, шылдыңдагандай күлүп отуруп буларга токтолду:

– Автомектепке окуу үчүн медициналык 083 справкасы, 3x4 форматындагы 2 сүрөт жана паспорттун көчүрмөсү керек. “В” категориясына окуу үчүн 2,5 айга 3850 сом төлөнөт. Ал эми “В”, “С” категориясына окууга 4350 сом төлөнөт. Унааны айдоо үчүн май куюуга 250 сом кетет. Мурун айдоочулук күбөлүктү окутпай эле сата берчүбүз. Азыр тилекке каршы, баардык нерсе компьютерлешип, сата албай калдык. Ошондуктан азыр окуп эле алышат. Автомектепке

келген ар бир тайпанын окуучуларынын аты-жөндөрү компьютерге киргизилип, экзаменди да компьютер менен тапшырат. Окуу бүткөндөн кийин экзамен тапшыруу үчүн МАИге жөнөтүлөт.

10 жылда да текшерип бүтө албайбыз

Транспорттук каражаттарды жана айдоочулук курамды каттоо департаментинин жетекчисинин орун басары Усеин Касымалиев өлкөдөгү 200 автомектепти 10 жылда да текшерип бүтө албасын айтып, айдоочулук күбөлүктү оңой сатып алууга тоскоолдук койгондорун төмөнкүчө айтты:

– Айдоочулук күбөлүк кандай сатылып жаткан жолдорун таптык. Учурда күбөлүк алыш үчүн адамдар сынактан өтүп калышкан. Автомектептерде ар бир категорияга жараша коюлган мөөнөттөр менен окушат. Ар кайсы категориянын мөөнөттөрү ар башка. Мисалы “В” категориясына 2,5–3 ай окушат. Берилген мөөнөттү аягына чейин окубаса айдоочулук күбөлүктү ала албайт деген программа бар. Бирок программа аягына чейин бүтпөй калган экен. Мурун департамент автомектептерди аймактык бөлүктөргө бөлүп окуу пландарын, кандай

окутуп жаткандарын, же окутпай жатканын текшерип чүчү. Ал эми коргоо кеңеши мониторинг жүргүзүп коррупциялык тобокелдик болот деп текшерүүнү алып салган. Бирок токтомдо департамент автомектептерди текшерсин деп жазылган. Ошондон улам учурда автомектептер өздөрүн өзү билип каалаганын кылууда. Автомектепте окугандарды караган, көргөн, билген, текшерген эчким жок. Кээ бир адамдар автомектепке жөн эле жазылып коёт, бирок келбей койгондор да болгон учурлар кездешүүдө. Текшерүү жүргүзүлбөгөндүктөн пайдаланып кээ бирлер окуу программасын арткы число менен жазып койгон учурлар да бар экен. Аталган фактыларды таап окуу программага өзгөртүү киргизип, берилген окуу мөөнөтүнөн күбөлүктү эрте алуу мүмкүнчүлүгүн жок кылдык. Билим берүү министрлиги автомектептердеги окутуу лицензиясын, окутуу программаларындагы лицензияны бекитишет. Биздин аймактык бөлүктөгү адистерибиз автомектептердеги текшерүү жаатындагы маселелерди карачу. Азыр андай текшерүү жок. Мектептерде кандай, кантип окутуп жатканын эчким билбейт. Бул текшерүүлөрдү Билим берүү министрлигин лицензия бөлүмү текшерсин дешкен. Бирок ал бөлүмдө 3 кызматкер

гана иштейт. Өлкө боюнча 200 автомектепти 10 жылда да текшерип бүтө албайт.

Мурун теориялык экзаменде 10 суроого 15 мүнөт берилип жыйынтыкталчу. Азыр экзаменди жөн эле албай, суроолорду көбөйтүп этаптык карточка менен өтөт. Курсант этаптардан канча балл алганына жараша өттү, же өтө алган жок деген эрежелер киргизилди. Теориялык экзаменди ийгиликтүү тапшыра алган соң гана практикалык экзаменге кирет. Практикалык экзамен бизден алынат. МККнын буйругу менен этаптык карточка бекитилип, экзамен карточканын негизинде алынат. Карточкада токтогонду, айдаганды, оталганды, ж.б спецификалары ж-дө бар. Ар бир кылынган иш-аракетке экиден бешке чейин балл эсептелинет. Теориялык экзаменди тапшыра албай калса, практикалык экзаменге автоматтык түрдө өтпөйт. Сатылып жатат деп көп эле жерде айтылып келет. Биз кызматтык териштирүү жүргүзүп, кайсыл жактан күбөлүк сатылганын таппай келгенбиз. Айдоочулук күбөлүктөрдү оңой сатылбаганга тоскоолдуктарды койдук. Бирок адамдан амал качып кутулбайт экен. Баары бир жолдорун таап жатат. Буюрса, аны да таап, ал жолун да жапканга аракет кылабыз.

Улуттук статистика комитетинин расмий маалыматы боюнча, 2004–2013-жылдары жол кырсыгынан дээрлик 10 миң адам өлүмгө учурап, 62 миңи жаракат алган. Канча деген күнөөсүз адамдар бул дүйнө менен коштошкон. Балким кээ бирөөлөр үчүн 10 миң, же 62 миң деген сандар жөн эле сандай көрүнүшү мүмкүн. Бирок бул сандарда канча деген бүлөнүн жакын адамдары бирөөнүн сабатсыздыгынан, кайдыгерлигинен, напсисин тыя албаганынан кайра келгис сапарга кетти. Ата-энелер да балдарынын ою менен болуп, жаш кезинде унаа алып бербей, толук өсүп жетилгенде гана беришсе болмок.

Интернет менен баланын мамилеси

Интернеттин маанилүүлүгү жана пайдалануудагы жеңилдиги күн өткөн сайын күчөп баратат. Адам баласына ага тиешелүү нерселерди колдонуу азык сымал зарыл болууда. Биз балдардын интернеттеги кээ бир азгыруучу нерселерге берилип кетүүсү жана мындай оорудан кантип коргонуу керектиги тууралуу сунуштарды беребиз

Интернетке көз каранды болуу деген эмне?

Учурда өзгөчө жаш балдар жана өспүрүмдөр интернетке көз каранды болуп калды. Жадакалса, чоң эле адамдар интернеттеги кээ бир илдетке чалдыгууда. Компьютер, планшет жана айфон аркылуу интернет байланышына көз каранды болуп калуунун натыйжасында жашоого негативдүү таасир берген феномендер пайда болуп келатат. Интернетке көз каранды болуп калуу деген эмне? Ал адам өзүнүн эркин жетиштүү колдоно албай, ден-соолугуна зыян келгенине, убактысынын ысырап болгонун, жашоо ыргагын бузулганына карабай, канча убакыт отурганын билбей кала тургандай интернетке кадалып, анын ичине кирип кетүү дегендик десек жаңылышпайбыз. Интернеттин маалыматтык пайдасы аз, бирок ден-соолукка, аң-сезимге, көңүлдүн тазалыгына зыяндуулугу көп.

Оору эч кимди көзгө илбегенге алып барат

Интернетте көп отуруу баланын денесинин түзүлүшүнө, бардык сөөктөрүнө, айрыкча, омурткаларына терс таасирин берет. Ага көз каранды болуу – көрүү, угуу, айрыкча, ойлонуу мүмкүнчүлүгүнө зыян берип, өтүшүп кеткен өнөкөт дарттарга кабылтышы мүмкүн. Мынчалык ооруга карабай интернеттен баш тарта албоо интернетке ашкере көз каранды болуп калуу оорусунун белгилеринен. Бул ооруга чалдыгып калган балдар “компьютерге көп отурба” десең жинденип, тыюу салып аткан адамга запкы көрсөтүп коюшу мүмкүн. Ал сөздү айткан адам атасы, же апасы болсо да ызырынып урушат. Өзүнүн бир туугандары айтса аларга күч колдонуп, уруп коюуга чейин барат экен. Жадакалса, кээ бир балдар ата-энесин өлтүрүүгө барган учурлар кездешкен. Интернетке байланып калуу адамдын бүгүнкү жашоосуна гана эмес, келечегине да зыянын тийгизип, ырааттуу өмүр сүрүүсүнө балта чабат.

Интернеттеги оорулар кийин коомдук турмушка таасир тийгизет

Интернетте күнүн өткөргөн бала нормалдуу коомдон бөлүнүп, өзүнүн ыктыяры менен капаска кирип калгандай болуп калат. Ашкере колдонуу айланасындагы адамдар менен мамилесинин бузулушуна да себеп

болот. Адам башка жандыктардан бири-бири менен сүйлөшүүсү, мамилелешүүсү жана баарлашуусу менен айрымаланып турат. Адамдарга, деги эле бардык жандуу жана жансыз нерселерге сыпайы болуу, сырдаша алуу, күлүү, ойлонуу деген да адамдык өзгөчөлүктөргө кирет. Тирүү мамилелерден үзүлүп, жасалма нерселерге толук көз каранды болуу жогорудагы нерселерден ажыроого алып келет. Чындыгында, бул байланып калууну доордун оорусу деп да сыпаттасак болот. Интернетте обу жок айтышуу жана жаатташуу коомдун бөлүнүшүнө алып келип, жаш муунда терс сапаттарды калыптап, коомду келечекте виртуалдуу дүйнөдөгү зыяндуу мамилени турмушка ашырууга барат.

Бала өзүн токтотуп кала албайт

Балдардын мындай ооруга тушукканына ата-эненин салымы көп. Себеби ата-эне жалкоолуктан, же болбосо жумуштан чарчап келгенинен, жашоонун бир нукка түшүп калуусунан же турмуштун татаалдыгынан өзү да компьютерге берилип, интернетке катуу байланып, балдарына көңүл бурбай таштап коёт. Аларды кичинесинен баштап айфон, планшет же компьютер менен бирге көзөмөлсүз таштап коюу, баланын интернетке көз каранды болуп калуусун негиздейт. Жаш бала бир нерсе менен алек болгондо жаштыгы менен анын чегин билбей, ага толук сүңгүп кетет да, андан кайра чыга албай калат.

Жумасына канча саат отурганын эсептеш керек

Ата-эне кайсы убакта балага көңүл буруп, кандай мамиле кылууну жакшы билиши кажет. Баланын интернетке ашкере байланып калуусунун алдын-алуу үчүн керектүү маалымат жана жөндөмгө ээ болушу керек. Кичинекей балдар оюнга кызыгышса, өспүрүмдөр соц. тармактарда отурушат. Мына ушул нерселерге канча убакыт коротот, бир күндө канча убакыт отурганын ата-энелер байкап, анализдеш керек. Адистер баланын бир жумада жыйырма сааттан ашык компьютерде ойноосу анын интернетке көз каранды болуп калганынын белгилеринен дейт. Муну байкап калган ата-эне кылдаттык менен чара колдонуп баштаганы жакшы.

Интернеттен да кызыктуу нерсе табуу керек

Эч нерсе дебей туруп баланын колунан айфонун тартып алуу, интернетти үзүп салуу же симкасын чыгарып салуу сыяктуу аракеттер туура эмес. Мындай одоно чара ата-эне менен баланын мамилесинин бузулушуна себеп болушу мүмкүн. Ошондуктан баланын интернетке ашкере байлануу оорусун өтө кылдаттык менен ойлонуп, пландуу түрдө айыктыруу керек. Эмне үчүн алар интернеттен көз каранды болуп калышат? Баланын ата-эне менен мамилеси, башка оюндары, айлана-чөйрөсүндөгү окуялар интер-

неттен кызыксыз болсо, аны бул нерселерден ажыратуу кыйынга турат. Демек, андан дагы кызыктуу альтернативдүү нерсе менен алаксытмайынча, баланы компьютерден ажыратуу кыйын.

Баланы кызыктырчу көп нерсе бар

Ата-эне атайын көңүл бөлүп, бала менен ойноого, балага көңүл бөлүүгө, баланын көйгөйлөрүн чоң кишидей эле отуруп сүйлөшүүгө бел байлаш керек. Кээде бала менен чогуу отуруп алып үн чыгарып ойносо болот. Табышмак айтып, кызыктуу жомокторду окуп, жомоктогу каармандардын ролун аткарып берген ата-энелер бар. Керек болгон учурда мультфильмдеги жолборстой күрүлдөп, же керектүү жерде майда жаныбарлардай чыйылдап китеп окуп берсе, балага жакшы таасир калтырат. Кызыктуу, балага жага турган парктарды, музейлерди кыдырса болот. Жаңы келген цирк, жаңы чыккан мультфильмдерге алып барып көрсөтсө да сонун болот. Зоопарктагы жан-жаныбарларды көрүү, алардын кандай түзүлүштө экенин байкоо балдарды аябай кызыктырат.

Жөнөкөй жумуштар менен кызыктырса болот

Ал эми жай мезгилинде айылдагы чоң ата, чоң энелерине, же жайлоого жиберип, интернетте же телевизордо гана көргөн күнүмдүк жашоодогу жумуштарды өз колу аткартуу бала үчүн эң пайдалуу нерсе. Кээ бир учурда

кол өнөрчүлүккө байланыштуу чот менен жыгач чабуу, балка менен мык кагуу, балта менен отун жаруу, ат токуу сыяктуу тез натыйжа берген жумуштарды аткартуу жакшы болот. Ата-эне үчүн кызыксыз, күнүмдүк тажатма нерседей көрүнгөнү менен, буларды жасоо бала үчүн аябай эле кызыктуу болот. Ошон үчүн эң оболу аларга кызыктуу шарт түзүп интернеттен да кызык дүйнө бар экенин көрсөтүп берүү керек. Балага компьютердин, интернеттин зыяндуу жана кооптуу жактарын, ден-соолукка, келечегине канчалык зыян берерин жай отуруп түшүндүрүш керек. Аны да баланын деңгээлине жараша ар кандай мисалдар менен жеткирүү кажет.

Жадыбал менен мерчемге баш ийсе жакшы

“Келечекте жакшы кесипке ээ болосун, беделдүү адам болосун, ошон үчүн көп окушун керек. Компьютерде мынчалык көп отуруу келечектеги көптөгөн ийгиликтеринче тоскоолдук кылат” деген сымал насаат айтсак болот. Андан кийин “мынча убакыт компьютерде отурасың, мынча убакыт бул жумуш менен алек болосуң” деп анын убактысын бөлүп, жадыбал түзүп, эң жакшысы өзүнө түздүрүп, ошол жадыбалдын негизинде иштеп, ошого баш ийүүнү үйрөтүш керек. Мунун аркасы менен интернетке болгон көз карандылыктан кутулат. Дагы бир жагынан өз жашоосун мерчемдөөнү үйрөнөт. Бала менен кошо күн мерчемин түзүп, кошо иштегенде ата-эне кээде эскертип, кээде “Кандай болуп атат? Мерчеминди аткарып атасыңбы” деп көзөмөлдөп туруусу зарыл.

Эң чоң жетишкендик – китепти сүйдүрүү

Коркутуу, кыстоо менен эмес, жагымдуу сөздөр, мактоо менен милдетин аткартуу керек. “Сен ушундай мерчемди аткарып атасың. Сен акылдуу турбайсыңбы. Сен ушундай эрки күчтүү бала-сың. Сен ушинтип мерчемди аткара берсең, келечекте даанышман, ийгиликтүү адам болосуң” дегендей үмүт берип, сезимдерин шыктандырып, келечекке коё турган масаттарына шам жагып туруу керек. Балдарга байкатпай мындай нерселерди кылуу интернетке ашкере байлануудан кутулууга, ырааттуу жашоого алып келет. Эгер ата-эне балага компьютердеги оюндарга караганда китеп дүйнөсү алда канча кызыктуу экенин түшүндүрүп, китептин кызыктуу жана сыйкырдуу дүйнөсүнө жетелеп, келечекте китеп эң жакшы ийгилик башаты болорун баланын аң-сезимине сиңире ала турган болсок, эң чоң ийгиликке жеткен болобуз.

Даярдаган
АЙГҮЛ САМИДИН КЫЗЫ

Орусту кыргызча кийинткен ишкер айым жөнүндө

Биздин бүгүнкү каарманыбыз бир эле кымча бел кыргыз кыздарынын эмес, орус, немис кыздарынын да сулуулугун арттырып, көркүн ачып жаткан, Москвада бир гана кыргыз кийими сатылчу дүкөн ачууга жетишкен ишкер, дизайнер айым Айчолпон Садиева болмокчу

Дүкөндө куруттан тартып, камчыга чейин сатылат

Акыркы 7–8 жылдан бери Москвада жашап иштеп келем. 2003–жылдан баштап барып келип жүрсөм, 2009–жылы

орус жарандыгын алып, биротоло жашап калдым. Кесибим бухгалтер болгондон кийин, жарандык алган соң Москванын банктарынын биринде иштеп баштадым. Ошентип 5 жыл бою банктарда иштеп жүрдүм. 2010–жылы мен иштеген банк банкротко учурап калды. Мага кесибимди алмаштырууга туура келди. Акыркы эки жылда бизнеске киришип кеттим. Москвада жүрүп кандай бизнес кылса болорун банкта иштеп жүргөндө эле изилдеп жүрчүмүн. Байкасам орустар, нукуралуулукка, сапатка анан колдо жасалган өндүрүмгө көп көңүл бурушат экен.

Ошону менен Москвада бир гана Кыргызстандан келген таза товарлар сатылган “Шоорум” деген 2 дүкөн ачтым. Дүкөндөрдүн иштеп жатканына бир жылдан ашты. Бир жылда биз бир эле кыргыз кардарларды эмес, орустарды да тартууга жетиштик. Ал жерде “Кыргыз” бренди менен тамак-аштан баштап, кийим-кече, сувенир, курут, улуттук суусундук, айтор, кыргызга тиешелүү нерселердин баары бар. Кичинекей болсо да кыргыз брендин чет элдиктерге таанытып, экономикага салым кошуп жатам.

Колго тигилген кийим 4-5 эсе кымбат

Кыргыздар нукуралуулуктун көп баркын биле бербейт. Бирок чет элдиктер, өзгөчө Европалыктар “hand made” деп аябай баалашат. Колдо тигилген нерселер, завод, фабрикада тигилген буюмдардан 4–5 эсе баалуу болот. Орустарда улуттук деген нерсе унутулуп кеткен. Алар бизди карап улуттук баалуулуктарды унутпаганыбызга бир жагынан таң калып, экинчи жагынан суктанышат. Алардын минтип таңгалып, суктанып турушу мындан ары дагы өнүгүүгө дем берет.

Москвада 100дөн ашуун кыргыз кафе бар

Орусияда дүкөн ачкандар аз, бирок ашкана, кафе ачкандар жылдан-жылга көбөйүп баратат. Мисалы, бир эле Москва шаарында кыргыздарга тиешелүү 100дөн ашык кафе бар. Ал жерлерге кыргыздар гана киришет. Шаан-шөкөткө жакын калк болгондон кийин кафелерден той үзүлбөйт. Үйлөнүү той, жентек той, туулган күн жана башка майрамдарды кыргыздар сөзсүз ошол кыргыз кафелерде беришет. Чет

жерде жүргөндө өзүндүн кыргыз экенин даңазалап тургуң келеби, айтор, ошол тойго барган эл сөзсүз улуттук кийим кийгиси келет. Анан бизге келишет. Айрымдар Москвада туруп жакындарына белек катары кийим, же башка бир нерсе алып кайра Кыргызстанга салып жиберешет. Анткени өзүңүзгө бир нерсе алып алыңыз деп акча салса, бул жактан унга, чайга, той-топурга

Баасы кытайдыкындай эле

Баасы дагы көп деле чөнтөк ойбойт. Кытайдан келген бут кийимдердей эле. Мисалы, бут кийимдердин баасы 800дөн 3500 сомго чейин. А жанагы чыныгы булгаарыдан деп Италиядан же башка жактардан келип аткан бут кийимдер бери жагы эле 10 000 болуп атпайбы.

Орустар кыргызча кийине баштады

Акыркы кездерде орустардын, Москвага келген туристтердин да кызыгуусу арта баштады. Мисалы, бир ишканада бир кыргыз кийип барса, калган орустар кызыгып “Кайдан алдың?” дешип, дарегибизди издеп таап келишет. Кавказдыктар көбүрөөк кызыгышат. Анткени алар ачык түскө, оюу-чийүүлөргө маашырланат эмеспи. Туристтер көбүнчө эксклюзивдүү нерселерди сурашат. Биздин буюмдар алардын көзүнө бир башкача экзотикалык көрүнөт окшойт. Алар биринчиден, акчалуу болушат. Экинчиден, мындай уникалдуу буюмдар алар үчүн чанда эле кездешет. Ошондон улам уникалдуу нерселерден жасалган буюмдарга басым жасап калдык. Азыр чебер кол өнөрчүлөрдү издештирип жатабыз. Өнөктөш болуп, иштешели деген максатыбыз бар.

Бизде сезон жайында эле болот эмеспи. А Москва деген Москва. Чоң шаар. Жылына канча деген туристтер келип кетет. Учурда Ошто бир, Бишкекте бир, ал эми Москвада 2 дүкөн ачылды. Азыр туристтик сезонго карата көлдө да бир дүкөнүбүз иштеп жатат. Кийимдери Оштогу чакан цехтен. Ал эми бут кийим болсо Бишкектен тигилет. Калган сувенирлерди Бишкектеги кол өнөрчүлөрдөн алабыз.

Москвада бизнес кылыш кыйын

Москвада бизнес кылыш кыйын эле. Дүкөн же кафе ачуу өзгөчө оор. Анткени биздикине караганда мыйзамдары күчтүүрөк. Сан. эпидем жана башка органдары кайра-кайра текшерип жатып чүнчүтөт. Мисалы, бизде ишкерлерди колдоо деген ар кандай программалар бар. Бул жерде болсо түшкөн каражаттын 10 пайызы салыкка кетсе, дагы бир топ бөлүгү ижарага кетет. Бирок аракет кыла берсең мээнетиндин акыбети кайтат окшойт. Иштин башын 50 миң сом менен баштагам. Азыр таза кирешенин өзү эле 35–40 миңге жетип калды. Менден башка Азамат Адылгазиев деген өнөктөшүм бар. Башында мен андан алып сатчумун. Ал бут кийим тигип, мен көйнөк тиккендиктен “жалгыз дарак бак болбойт” дегендей, экөөбүз биригип иш алып баралы деп чечтик.

Кыргызстанда батинкенин боосу да чыкпайт

Терини Орусиядан жана Испаниядан импорт кылабыз. Чынын айтсам, батинкенин боосунан тартып, төөнөчтөрүнө чейин Кытайдан жана башка өлкөлөрдөн алабыз. Кыргызстанда 2 булгаары завод бар. Бирок алардын өндүргөн булгаарысы сапаты жагынан Орусияныкына жетпейт. Канча айткан менен булардын жабдыктары мыкты да. Анын үстүнө бизде бут кийим тигүү анчалык өнүккөн эмес. Массалык өндүрүм жок. Мисалы, биз алалы дейли, а бизден башка дагы ким алат? Биз теринин сапатына карагандыктан башкалардыкын алууга аргасызбыз. Кымбат болсо да, жолу чыгымга учуратса да алып атабыз. Тигүүчү кыздарыбыз атайын окуп келишет. Анткени тигүүчүлүк – жоопкерчилиги чоң кесиптердин бири. Кыздар улам-улам кесипкөйлүгүн жогорулатуу максатында ар кандай курстардан өтүп турушат.

деп коротуп салышат экен. Анан Москвада туруп кыргыз кийим салып жиберсе аябай таң калгандар да болот экен.

Конституция
долбоору ойготкон
үч түрдүү чочулоо

Бийлик тарабынан сунушталган Конституцияны өзгөртүү долбоору үч түрдүү чочулоону жаратты. Биринчиси – атуулдардын жүрүм-турумун “жогорку баалуулуктар” аркылуу жөнгө салчу маселе. Экинчиси – мыйзамдын үстөмдүгүн камсыздоо үчүн түздөн-түз соттун көз карандысыздыгы, алардын дайындалышы жана жумуштан алынышы тууралуу өзгөртүүлөр. Бул эки берене көбүнесе укуктук-юридикалык маселелерге тиешелүү болуп, бир топ юристтер анын кемчиликтери менен кесепеттерин чечмелеп талдап, өз баасын беришти. Бул боюнча Аида Саянова, Нурбек Токтакунов, Тамерлан Ибраимов, Клара Сооронкулова, Рита Карасартова жана башка юристтердин макалалары менен таанышсаңыздар болот. Мен макаламда буга чейин жакшы талда-на элек Конституцияга өзгөртүү киргизүү боюнча долбоордун политологиялык маселелерге тиешелүү маселелерине токтоло кетүүнү туура көрдүм.

Парламенттик
башкаруу демократия
маданиятын алып келет

Демократияга умтулган өткөөл доордогу мамлекет үчүн улутту бириктирип, туруктуу демократия орнотуу үчүн демократиянын башкаруу формасын – парламентаризмди же президентализмди тандап алуусу өтө маанилүү. Политология илиминин акыркы изилдөөлөрү боюнча өткөөл убактагы жаш өлкөдө демократия туруктуу орношу үчүн парламенттик башкарууну тандап алуусу эң туура деп каралып келет. Мунун далили катары эки күчтүү аргумент айтылып жүрөт. Биринчиден, бул теорияны статистика тастыктайт. 1973–жылдан 1989–жылга чейин президенттик башкарууну тандап алган 25 өлкөнүн ичинен беш (20%) өлкөгө гана демократия тамырын кеңири жая алган. Ошол эле мөөнөт ичинде парламентаризм формасын тандап алган 28 өлкөнүн ичинен 17 (61%) мамлекетте туруктуу демократия орноду. Мындан президенттикке караганда парламенттик башкарууда демократиянын жашап кетүүсү үч эсе жогору экенин билсек болот. Экинчиден, коммунисттик бийликтин алдынан суурулуп чыккан Чыгыш Европа менен Борбор Азиянын 25 өлкөсүнүн тажрыйбасын карай турган болсок, парламенттик башкарууну тандаган өлкөлөрдө бүгүн демократия орноп турганына баарыбыз күбөбүз. Алар – Албания, Болгария, Хорватия, Чехия, Эстония, Венгрия, Кыргызстан, Латвия, Литва, Македония, Польша, Румыния, Словакия, Словения, Монголия.

Демократия парламенттик
барометр менен ченелет

Бул эки күчтүү аргументке таянып, бизге кандай парламент керек экенине токтоло кетейин. Эң негизгиси бизде күчтүү парламенттин болушу шарт. Ал эми парламенттин күчүн кантип аныктайбыз деген суроого төмөндөгү Парламенттик барометрди колдонуп жооп беребиз. Аны менен парламенттин ыйгарымдуу укуктарын ченеп, күчтүү же жетелеме экенин аныктасак болот. Барометрде ашып өтүүнү талап кылган 60 пайыздык чек бар. Эгер сунушталып жаткан Конституциянын долбоорунда парламенттин күчү барометрдеги 32 суроонун 60%ына “ооба” деп жооп берсе, анда парламент күчтүү экен деп кабатыр болбой койсок деле болот. Эгер барометрдин 60 пайызынан жогору чыга албай калса, кыргыз демократиясынын тагдырына кабатыр болууга толук негиз бар деген бүтүмгө келүүгө мажбурбуз.

Депутаттары күчтүү өлкөнүн
демократиясы күчтүү

Президенттикке караганда парламенттик башкарууда демократиянын жашап кетүүсү 3 эсе жогору. Коммунисттик бийликтин алдынан суурулуп чыккан Чыгыш Европа менен Борбор Азиянын 25 өлкөсүнүн тажрыйбасын карай турган болсок, парламенттик башкарууну тандаган өлкөлөрдө демократия орноп турат

Парламенттик барометр
(Мыйзам Чыгаруу
Бийлигинин Ыйгарым
Укуктарынын Индекси)

1. Парламент өз алдынча, кандайдыр бир агенттик же органдардын катышуусуз президентке импичмент жарыялоого, аны жана премьер-министрди кызматтан кетирүүгө укуктуу;
2. Министрлер депутаттардан гана дайындалат жана депутат бойдон кала берет;
3. Парламент, аткаруу бийлигинин мүчөлөрүн алдын ала маалымдалган регулярдуулукта (министрлер кабинетин) өзүнө чакырып, кандайдыр бир маселелер боюнча угуу өткөрүүгө укуктуу;
4. Парламент аткаруу бийлигинин башчысын жана анын карамагындагы мекемелердин үстүнөн көз карандысыз текшерүү жүргүзө алат;
5. Парламент мажбурлоочу агенттиктердин (армия, милиция, чалгындоо жана улуттук коопсуздук кызматтары) үстүнөн көзөмөлдөө укугуна ээ;
6. Парламент премьер-министрди дайындайт;
7. Парламенттин жактыруусу министрлердин дайындалуусунун далили болуп эсептелет, же парламент министрлерди өзү дайындайт;
8. Өлкөдө президенттик институту жок, же президентти парламент шайлайт;
9. Парламент өз ыйгарым мөөнөтүн коркунучка кириптер кылбастан өкмөткө ишенич көрсөтпөй коюуга укуктуу, б.а. парламенттин таркатылуусунан коркпостон;
10. Парламенттин аткаруу бийлиги же президент тарабынан таркатылууга каршы иммунитетти бар ;
11. Мыйзам тууралуу бардык демилгелер күчүнө кирүүдөн мурда парламенттин ратификациясын же жактыруусун талап кылат б.а. аткаруу бийлигинин жарлык чыгарууга укугу жок;
12. Парламент тарабынан кабыл алынган мыйзамдарга veto коюлуусу милдеттүү эмес, б.а. аткаруу бийлиги же президент ал мыйзамдарга veto коюу укугуна ээ эмес. Эгер veto коюу укугуна ээ болсо, анда мындай veto парламенттин жөнөкөй көпчүлүгүнүн добушу менен четке кагылуусу мүмкүн;
13. Парламенттин мыйзамдары акыркы

- чечим болуп, юридикалык жактан эч кандай субъект тарабынан кайра каралбайт;
14. Парламент бардык юрисдикцияларда мыйзам долбоорлорун демилге кылып чыгууга укуктуу, ошол эле убакта аткаруу бийлиги ага бөгөт коюу укугуна ээ эмес;
 15. Парламент тарабынан кабыл алынган чыгымдардын суммасы милдеттүү болуп эсептелет. Парламент тарабынан бөлүнгөн чыгымдардын суммасын аткаруу бийлигинин конфискация кылуу укугу жок;
 16. Парламент ички финансылык операцияларын өзү көзөмөлдөйт жана өз кызматкерлерине жеңилдиктерди берет;
 17. Парламентарийлер камалууга же кылмыш иши козголуп, куугунтукка алууга каршы иммунитетке ээ;
 18. Парламенттин бардык мүчөлөрү шайланат. Аткаруу бийлиги парламенттин кайсы бир мүчөсүн дайындоо укугуна ээ эмес;
 19. Парламент өз алдынча кайсы бир мекеменин катышуусуз Конституцияга өзгөртүүлөрдү киргизе алат;
 20. Согуш жарыялоо үчүн парламент тарабынан макулдук алынууга тийиш;
 21. Башка өлкөлөр менен мамилелер парламентте ратификацияланууга тийиш;
 22. Парламент амнистия жарыялоого укуктуу;
 23. Парламент ырайым кылуу укугуна ээ;
 24. Парламент сот болуп дайындалгандарды кайра карап чыга алат жана аларды дайындоону четке кагуу укугуна ээ, же сот мүчөлөрүн парламент өзү дайындайт;
 25. Улуттук Банктын башчысын парламент дайындайт;
 26. Парламент мамлекеттик ММК жана масс-медианы башкаруу жана координациялоодо маанилүү добушка (салмакка) ээ;
 27. Парламент регулярдуу түрдө сессияларды өткөрөт;
 28. Ар бир парламенттин жеке катчысы болот;
 29. Ар бир парламенттин катчылыктан сырткары, эң аз дегенде бир саясий эксперти (policy expertise) болот;
 30. Парламентарийлер чектөөсүз кайра шайлана алат;
 31. Парламенттик орун жетишерлик деңгээлде жагымдуу жана депутаттык орун кайра шайланууга кызыктырып турат;
 32. Эски мүчөлөр жаңы шайланган пар-

ламенттин теңинен көбүн түзөт, ошондуктан парламент тажрыйбалуу мүчөлөрүнүн бир тобун сактап калат.

Президенттер популизмге
алдырат

“Күчтүү парламент араздашуга алып келбейби? Ал демократияны кантип күчөтүшү мүмкүн?” – деген суроого жооп берүү үчүн биз “горизонталдык көзөмөл” (horizontal accountability) деген терминди жакшылап түшүнүп алуубуз керек. Ага ылайык, өлкөдө сот, парламент жана президент бири-бирин өз ара көзөмөл кылып тең салмактуулукту сактап турчу механизм орнотулуусу керек. Парламент күчтүү болгон учурда гана ал президенттин өзүн-өзү билемдигин токто-то алат. Өткөөл өлкөлөрдө көпчүлүк президенттер өздөрүн пайгамбар сезишип, саясий илимден алыс карапайым элдин каалаганын сүйлөп, популисттик ыкма менен бийликти бир колго топтогонго умтулат. Бул тенденция көп мамлекетте байкалган. Карапайым калк эксперттик билимге ээ болбойт, ошондуктан көпчүлүк учурда “натыйжалуу бийлик” менен “концентрацияланган бийликтин” айырмасын биле бербестен президенттин популизмине алданып калат. Дал ушул популизмге күчтүү парламент бөгөт коюп, тең салмактуулукту сактап кала алат.

Долбоорду талкуулоодо
бардыгыбыздын укугубуз
бирдей

“Конституция азыр өзгөрүшү керек, биз сунуштап жаткан варианттан башка болушу мүмкүн эмес”, – деген кээ бир эксперттер жогоруда айтылган үч чочулоону көзгө албашы мүмкүн. Биз алардын жүйөөлөрүнө “Эмне үчүн 2020–жылга чейин күтө турууга болбойт?” – деген суроо менен жооп берип, алардын долбоору туруктуу демократиянын орноосун шарттаган Парламенттик барометрге канчалык дал келет дегибиз келет. Бул макаланы өткөндөн жетиштүү сабак ала албаган кыргыз реалдуулугун эске алып, тобокелчиликтерди болушунча азайтуу керек деген ой менен жазганымды эскерте кетким келет.

“Демократ” партиясынын лидери
СЕЙТЕК КАЧКЫНБАЙ

Касиеттүү Тоң жергесине 80 жыл!

20-август күнү Тоң районунун түзүлгөндүгүнүн 80 жылдыгына арналган чоң маараке өттү. Айтылуу Боз-Салкын өрөөнүндө болгон салтанат шаң менен өтүп, улуттук оюн-зооктор менен коштолду

Манасчылар Мекени болгон даңазалуу Тоңдун тарыхы

Тоңдун топурагында алтын, ташында күмүш катылып жаткан жер экен. “Адырына береке конгон, түзөнүнө ырыскы толгон, жайы салкын жанга жайлуу, кышы жылуу малга ыңгайлуу Кудай берген жер экен, ушул Тоңду туур кылалы, журтум”, – деп кезегинде Абдыраман ата айткан экен. XX кылымдын Гомери аталган залкар манасчы Саякбай Каралаевдин жана анын жолун уланткан Мамбет Чокморов, Каба Атабек уулу, Дөөлөт Сыдыков сыяктуу манасчыларыбыздын кичи мекени болгон касиеттүү Тоң өрөөнү 1936-жылы 10-августта Балыкчыдан бөлүнүп, өз алдынча район болуп түзүлгөн. Тоң жергеси Ысык-Көл облусунун Батыш бөлүгүнөн орун алган, райондун жалпы аянты 7,1 миң чарчы км. Калкынын саны 52 миң 551 адам. 30 айылды камтыган 9 айыл өкмөтү бар. Райондун борбору Бөкөнбаев айылы. Тоңдун эли 80 жылда болуп өткөн коомдук өзгөрүштөрдөн четте калбай, Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында жана кайра калыбына келтирүү мезгилинде, ошондой эле, кийинки демократиялык кайра куруу жылдарында кайраттуулукту жана чыдамкайлыкты көрсөтө алышкан. Райондун аймагында элге кызмат кылган жалпы билим берүүчү 30 мектеп, 1 кесиптик-техникалык лицей, 28 саламаттыкты сактоо мекемелери, 7 маданият үйү, 29 китепкана, 5 музей, 16 айылдык клуб, 2 балдар музыкалык мектеби, 18 спорт аянтчалары, 13 спорттук залдар, 5 пансионаты бар.

Тоңдун тоосу токойлуу келип чалкыган, Торолгон эмгек баатыры анын даңкынан

Тоң жергесинен Социалисттик Эмгектин 8 баатыры чыккан. Республикадагы бир дагы райондон эмгектин 8 баатыры чыккан эмес. Тоңдон чыккан Советтер союзунун баатыры Григорий Алексеевич Петренкону кошкондо эмгектин 10 баатыры бар. Алар: Сүйүмкан Кожобекова, Имаш Базаров, Төлөсүн Исмаилов, Кожобекова Сүйүмбүбү, Кайыр Мукашева, Үмүткөр Рысманбетова, Макиш Саякбаев, Мамажан Түмөнов, Таштанбек Акматов. Жалпы кыргыз журтунун сыймыгы, кадырман аксакал Таштанбек Акматов Социалисттик Эмгектин эки жолку баатыры жана ошону менен бирге Кыргыз эл баатыры. Мындан сырткары, жазуучу, Кыргыз эл баатыры Бексултан Жакиев, кыргыз кереметин жараткан режиссер Төлөмүш Океев, демократиянын жарчысы,

Ала-Тоонун батыштагы бүркүтү атыккан Азамат Алтай, белгилүү музыка иликтөөчү, профессор Балбай Алагушев, бир катар сай күлүктөрү менен Тоңдун атын чыгарган “Элдияр” жылкы заводунун жетекчиси Замир Мукашев, көрүнүктүү мамлекеттик кызматкерлер Ишен Тойчубеков, Жумаш Эшперов, Болот Мамбетовдор да Тоңдун атуулдары. Орустун кыргыз балдары атыгып, кыргызча түш жоруган экс айыл чарба министри Александр Костюк, атактуу Юрий Бобков да Тоң жергесинин кулундары болот.

Салтанаттын жүрүшү

Маараке Тоң жергесинен чыккан кол өнөрчүлөрдүн эмгектеринин көргөзмөсү менен башталды. Андан соң райондун өсүп-өнүгүшүнө эбегейсиз зор салымдарын кошушкан район менен жашташ эмгек ардагерлери майрамдык парадды баштап беришти. Салтанаттуу жүрүштү улуулардын өрнөктүү жолун улаган Тоң жаштары жыйынтыктады. Шандуу параддан соң, келген меймандарга Тоңдун маданият бөлүмү Тоң районунун 80 жылдык тарыхын чагылдырган театралдаштырылган көрсөтүү тартуулады. Андан

соң Тоң районунун 80 жылдыгына арналып тартылган видеофильм көргөзүлдү. Мыкты сапатта тартылган тасма көрсөтүлгөн кийин мааракенин салтанаттуу бөлүгү ачылып майрамдык куттуктоолор айтылып, райондун ардактуу атуулдарына сөз берилди.

Тоңдуктун демилгеси менен негизделген Салбуурун

Тоң районунун кулуну, “Салбуурун” федерациясынын жетекчиси Алмаз Акунов мырза Манас эпосунан салбуурунду таап чыгып, учурда чоң спорттун бир тү-

рүнө айлантканын белгилеп кетүү керек. Мааракеде да Тоңдун сыймыктуу уулу Алмаз Акунов мырза баштаган топ, калың элге кызык тамаша куруп берди.

Ат чабыш

Кунан чабыш (аралыгы 8800 метр, байге фонду 77 миң сом, баардыгы 18 кунан чабылды

1-орун Ради (Ысык-Көл облусу, Түп району, Михайловка айылы). Байгеси-35 миң сом, ээси-Өмүралиев, саяпкери-Максим;

2-орун Костер, (Ысык-Көл облусу, Түп району, Михайловка айылы). Байгеси-20 миң сом,

ээси-Кайрат, саяпкери-Кайрат; 3-орун Дубай (Сокулук району). Байгеси-10 миң сом, ээси-Сыдыков;

4-орун Гром, (Ысык-Көл облусу, Ысык-Көл району, Бостери айылы). Байгеси-7 миң сом, ээси-Жылкыбаев;

5-орун Айпери, (Ысык-Көл облусу, Чолпон-Ата шаары). Байгеси-5 миң сом, ээси “Асанбек-Ата” жылкы заводу, саяпкери-Батыркулов Жеңиш.

Кунан жорго (аралыгы 4400 метр, байге фонду 42 миң сом), жалпы 12 баш жорго салынды

1-орун Герда Лок (Чүй облусу, Ысык-Ата району). Байгеси-20 миң сом, ээси-Тохтиев Тахир, саяпкери-Мохнин Николай;

2-орун Босс (Ысык-Көл облусу, Тоң району). Байгеси-15 миң сом, ээси-“Элдияр” жылкы заводу, саяпкери-Асангазиев;

3-орун Арзуу (Чүй облусу, Ысык-Ата району). Байгеси-7 миң сом, ээси-Абдусалам, саяпкери-Сыймык.

Бышты жорго (аралыгы 6600 метр, байге фонду 60 миң сом), жалпы 11 баш жорго салынды

1-орун Акжолтой (Ысык-Көл облусу, Чолпон-Ата шаары). Байгеси-30 миң сом, ээси-“Асанбек-Ата” жылкы заводу, саяпкери-Батыркулов Жеңиш;

2-орун Стрелка (Ысык-Көл облусу, Бостери айылы). Байгеси-20 миң сом, ээси-Акбашев, саяпкери-Калыс;

3-орун Берен (Ысык-Көл облусу, Тоң району). Байгеси-10 миң сом, ээси-“Элдияр” жылкы заводу, саяпкери-Асангазиев.

Топтон суурулуп чыккан Вулкан

Ат оюндарынын ичинен жорго салыш өзгөчө шаң менен өттү. Биринен бири өткөн суу чайпалбас жорголор атка ышкыбоз көрөрмандарды бөтөнчө кызыкка батырды. Акыры марага белгилүү саяпкер Токтосунов Мыктыбек таптаган Ысык-Аталык “Вулкан” аттуу жорго биринчи болуп келип, баш байге Жигули автоунаасын олжолоду. Экинчи болуп Тондук Замир Мукашевдин Плений аттуу жоргосу келсе, үчүнчү Нарындын жоргосу, ал эми төртүнчү болуп айтылуу жорго Барон келди.

Карат бул жолу да ээсине намыс алып берди

Аламан байгеде жалпысынан 35 күлүк чубатуудан өттү. Көпчүлүк күткөндөй эле былтыркы Тайторунун кубогун жеңген атактуу күлүк Карат бул ирээт да биринчи болуп келип, автоунаа утту.

P.S.Бир катар кызыктар менен Тоңдун 80 жылдык мааракеси жогорку деңгээлде өттү.

РАХАТ АКМАТОВА

Ушундан улам милиция кызматкерлери атка минерлерден башка дагы кимдерди коштойт? Көрсөткөн кызматтары үчүн канча акы алат? Батыш мамлекеттеринде болуп келгендей бизде дагы мотоцикл, вертолет менен коштогонго алы келеби? – деген суроолорго жооп алуу үчүн Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин Патрулдук милиция башкы башкармалыгынын башчысынын орун басары, милициянын полковниги Саркулов Иманалы агай менен маектештик.

Жогорку кызматтагы адамдарды бекер коштойбуз

Жалпы жонунан биздин патрулдук милиция башкы башкармалыгы жөнүндө жобо өкмөттүн 2016–жылкы 112–токтому менен бекитилген. Ошол токтомдун талаптарына ылайык, биздин патрулдар коомдогу жана жолдордогу транспорт менен жол кыймылына катышкан жарандардын коопсуздугун камсыз кылат. Андан сырткары, ушул эле токтомдун негизинде патрулдук милицияга атайын милдет берилген. Ал жогорку маанидеги адамдары жол кыймылына катышкан убакта коштоп жүрүү. Коштоп жүрүү дүйнөдө кеңири колдонулган практика болуп саналат. Бул жерде биринчиден, мамлекеттин жогорку башчыларынын коопсуздугун камсыз кылуу каралган. Бизде азыркы күнү жогорку башчылардын катарына президент, Жогорку Кеңештин төрагасы, премьер-министр жана Жогорку соттун төрагасы же төрайымы кирет. Мамлекеттик кызматкерлерди бирден машина коштойт. Бул адамдарды бекер коштойбуз. Себеби алардын коопсуздугу мыйзам тарабынын каралган. Алар кызматын өтөп жаткан маалда кайсы жакка барбасын, биз алар менен бирге болобуз.

Бир адамды 5 унаа, 9 мотоцикл коштой алат

Андан сырткары, мамлекетибизге жогорку деңгээлдеги коноктор келет. Башындагы айткан жогорку кызматтагыларга төп келген коноктор өздөрүнүн дагы өлкөлөрүндө мамлекеттик кайтарууга алынган жарандар болуп эсептелгендиктен, биздин мамлекетке келгенде да коштоого алабыз. Расмий визит менен келе тургандарды башка жол менен, конок катары келе тургандар башка жол менен тосулуп, коштолот. Коопсуздук үчүн коштоп жүрүүгө 9 мотоцикл, беш унаа коё алабыз. Биз тараптан кошумча коштоп жүрүүгө Кумтөргө ташылып жаткан цианит сыяктуу коркунучтуу, жарылып кетчү заттар дагы каралган. Жайкы сезондо уюшулган автобустар менен жаш балдарды лагерге жеткирип бербиз. Уюштуруп жаткан ишкана, же мекеме эс алуучу жайларга жеткирүү боюнча бизге кат ире-

Коштоп жүрүү кооптуу жумуш

Шаардын негизги көчөлөрү ар бир жумуш күнү бир канча убакытка тосулуп, ар кандай жандоочулар менен коштолгон жогорку кызматкердин унаасы өтүп кеткен соң гана кайра ачылат. Бул көрүнүш көпчүлүк учурда калктын кыжырын кайнатканы менен, айла жок дагы бир атка минер өтүп бара жатат деп тымызын нааразы болуп кала берүүгө көнүшкөн

тинде кайрылган болсо, биз аларды коштоп берүүгө даярбыз.

Кызматкер адам өмүрүнө жооптуу

Жогоруда саналгандарды коштоп жүрүүгө кошумча акы алынбайт. Бул биздин негизги кызматыбыздын алкагындагы эле жумуштардын бири. Коштоп жүргөн кызматкерлер коштолуп бара жаткан транспортту жана ичиндеги адамдын сактыгына жоопкер болушат. Кошумча айлык маяна, же акча берилбейт. Мамлекет тарабынан күнүмдүк патрулдук ишибизди кылганга каражат алынат. Транспортту ондоого, күйүүчү майга, кызматкерлердин командировкаларына бөлүнүп берилет.

Мотоцикл менен коштоо сыйга жараша болот

Жогорку кызматтагы адамдар автоунаалар менен коштолот. Мотоцикл менен коштоп жүрүү биздин мамлекетке келген адамга көрсөтүлгөн сыйга жараша. Эгер протоколдо ошол нерсенин баары көрсөтүлгөн болсо, чет

өлкөлөрдөй болуп биздин деле мотоцикл менен коштоп жүрүүгө алыбыз жетет. Мунун бардыгы келип жаткан коноктун деңгээлине жараша болот. Ошондой эле башка мамлекеттик башчылар бизге расмий визит менен келген убактарда мотоцикл менен коштолот. Ушундай эле сый-урматты биздин башчылар алардын өлкөсүнө барганда көрүшөт. Азыр вертолет менен коштоп жүрүү бизде жок. Себеби бул көп каржатты талап кылат. Ошондой эле биринчиден, Патрулдук милиция башкармалыгында вертолет жок, экинчиден, коопсуздукту биз азыркы транспортторубуз жана кызматкерлерибиз менен эле камсыз кыла алабыз.

Көчмөндөр оюнундагы коопсуздук

Көчмөндөр оюну эл аралык мааниси бар маареке болгондуктан катуу даярдык көрүп жатабыз. Башында айтып кеткендей, өкмөттүн токтому менен биздин кызматка коом ичиндеги жана жолдогу коопсуздукту камсыз кылуу жүктөлгөн. Ошого байланыштуу Ысык-Көлдүн айланасында коопсуздукту камсыз кылууга чараларды катуу көрүп жатабыз. Андан сырткары, оюнга 30дан ашуун мамлекет катышканы турат. Бир канча мамлекеттин башчылары келгени жатат. Алардын коопсуздугун азыртан эле тактап жатабыз. Канча кызматкер, канча транспорт керек болот дегендей. Азыркы кезде эсебин чыгарып койдук. Автоу-

наа алуу боюнча тендер жакында эле бүткөндүктөн көчмөндөр оюнуна чейин транспорт алууга жетишпей калабыз. Анткени менен азыр колдонуп жаткан транспорттор менен толук акыбалдан чыга алабыз деп ишенип турабыз.

Жеке күзөт агентстволору менен иштешпейбиз

Коштоп жүрүүдө башка кызматтар менен дагы кызматташабыз. Биз мамлекеттин атынан иш алып барган мекеме болгондуктан жеке күзөт агенттиктери менен кызматташпайбыз. Коштоп жүрүү маалында Коопсуздук комитети, Тышкы иштер министрлиги жана жергиликтүү башкармалыктар менен кызматташабыз. Коштоп жүрүү маалында жолдордун жабылуусуна байланыштуу маселеге кайрылсак. Мисалы, Бишкек шаарын алалы. Айрым жарандар айткандай, жол эч качан жарым саатка жабылган эмес. Ашып кетсе он мүнөт жабылат. Негизги жолдор менен кесилише турган жолдор эле жабылат. А бирок мен айтып кетет элем, Кыргызстанга башка жактан даражалуу адамдар келсе, же чоң мааракелер өткөрүлсө, биз өзүнчө мамлекет катары алардын коопсуздугун камсыз кылып берүүгө милдеттүүбүз. Антпесе биздин өлкөнүн кадыр-баркына шек кетиши мүмкүн. Ушундай учурларда гана жолдор жарым саатка жабылышы мүмкүн. Ошондой эле жолдорду жабуудан мурун жарандарга маалымат берилет.

Коштоп жүргөн унаалар кээде кырсыкка учурашат

Коштоп жүргөн убакта ар кандай учурлар болот. Көпчүлүк премьер-министр Насирдин Исановдун дал ушул жол кырсыгынан каза болгонун билет болушу керек. Коштолуп бара жаткан машинанын катарында тез жардам машинасы дагы болушу шарт. Алсак, ушул тез жардам машиналары алдыдагы унааларды көрбөй калып сүзүшкөн учурлар болгон. Ошого байланыштуу биз коопсуздукту жакшыртуу үчүн болгон аракетинизди жумшайбыз. Бир нерсе болуп кетсе өзүбүзгө деле өтө жаман.

Кайрылуу

Учурдан пайдаланып жарандарга, Бишкек шаарынын жана Ысык-Көл аймагынын тургундарына жана конокторуна айтып кетет элем. Кыргыз Республикасынын 25 жылдыгына байланыштуу өлкөнүн тиешелүү аймактарында мааракелер өтөт. 30-август күнү Бишкек шаарында футбол болот. 2-сентябрда Ата-Бейитте Үркүнгө байланыштуу комплекс ачылса, 3-8-сентябрда Көчмөндөр оюну өтөт. Ушуга байланыштуу айрым жерлердеги жол кыймылдарына чектөө киргизилгендиги үчүн баарыңыздарды түшүнүү менен мамиле кылууга чакырам.

ТАҢЧОЛПОН БАКЫТБЕК КЫЗЫ

Ичкенге суу бергилечи

Ноокас адам төшөктөн тура албай көл-шал терге чөмүлүп жатты. Туралбаганынан нараакта турган карапа идишке да колу жетпеди. Бул маалда үйдө эч ким калбай, баары өз иштери менен сыртка чыгып кетишкен эле. Жан чыдатпаган оору ушунчалык кыйнагандыктан үстөлдүн үстүндөгү идиштин да боору ооруп кетти. Бирок ал кантмек

эле. Ал болгону жансыз идиш да. Ал оорулууга кантип жетет?
– Суу, суу, ичкенге суу бергилечи – деп шыбырап жатты. Анын жаны кейиген денесинде жүрөгү эптеп эле бүлк-бүлк согуп турган.
Акыры чыдабадыбы көрүнөт, карапа кумара болгон күчүн жыйып, оорулуу жаткан төшөктүн алдына тоголонуп

келди. Кылдырт эткен үндөн улам тигил көзүн акырын ачып, таңгалганынан селейип калды. Көргөн көзүнө ишенбей, сонуркап турду. Бир аз жеңилдей түшкөндөй да көрүнүп кетти. Кумараны кеберсип калган эриндерине жакындагып, суусунун кандырам деген үмүттө шимирип кирди. Анткен менен кумара бош эле. Ичиндеги суусу тоголонгондо

эле бүт төгүлүп калган.
Оору адам болгон акыркы күчүн чогултуп ачуусу менен кумараны жерге бир урду. Ага жардам берем деген жападан-жалгыз буюм заматта майда сыныктарга айланып тегеректе чачырап жатып калды.
Эч качан ушул оорулууга окшош болбо. Аракети куру болсо да, адамдарды сынган кумаранынын сыныктарына айландырба!

Миң сом сураганын кандай?

Дыйкандын оокат кылдырган трактору иштебей калды. Кошуналары менен эмне гана кылып көрбөдү. Ар жагын чукуду, бер жагын чукуду. Эч майнап чыкпай, бардык аракетти текке кетти. Эч оңолбой койду. Акыры шаардан оңдой турган адис чакырмай болушту. Тигил келип трактордун

капотун көтөрүп стартердин кандай иштей тургандыгын карап, бардыгын дыкаттык менен текшерип көрдү. Ошондон кийин гана балканы колуна алып мээлеп туруп моторго бир чаап, тракторду от алдырып койду. Трактордун мотору мурда деле бузулуп көрбөгөнсүп, кадимкисиндей болуп эле

тытырап иштеп кирди.
Уста ишин бүтүрүп, май колун чүпүрөккө аарчып болуп, кылган кызматынын баасын кагазга жазып, трактордун ээсине акырын жылдырып койду. Кагаздагы бааны көргөн трактордун ээси тигини олурая карап:
– Ой, байке, Кудайды

карасаң боло, сен каракчыдай эле тонойсуң го. Балка менен бир уруп эле менден миң сом сураганың кандай? Мындайың жарабайт, –деп уста менен соодалашып кирди. Уста да тим калбай:
– Кымбаттуу досум, мен балка менен бир урганым үчүн болгону он эле сом алам.

Калганын сенин техникаңды оңдогонго жардам берген билимим үчүн алып жатам. Билген үчүн керектүү жерге бир койсом эле оңолуп кетти, көрдүңбү? Билимим жок болсо сага окшоп миң алакет кылсам да, бул темир мокочоң ордунан козголуп да коймок эмес, – деп жүйөөлөгөн экен.

Көбүрөөк даярданып, аз сүйлө

Бир сапар шакирти устатынан:
– Устат, айтыңызчы, эгер мен кардарга барып өзүмдүн товарларымды мактасам ал мага мындай товардын кереги жок десе, аны мен товарымды алууга кантип ынандыра алам,– дейт.
– Ал товар ага керек бекен? – деп устат сурайт.
– Ооба, ал баарына керек. Анткени анын сапаты да жакшы. Үй тири-

чилигиндеги өтө зарыл нерсе, – дейт.
– Анда сен мага анын мыктылыгын далилдеп берчи, – дейт устат. Окуучусу товары жөнүндө бир топ убакытка, мугалим тажаганга чейин саймедиреп туруп алды. Бүткөндөн кийин насаатчысы кабагын чытып:
– Сенин айткандарыңан улам мага бул товардын кереги жоктой эле сезилип калды, – дейт. Ошентип окуу-

чусу сумсайган бойдон үйүнө кетип, жети күнү даярданат. Акыры насаатчысына келип, өз товары тууралуу дагы айтып берүүнү өтүнөт. Устат анын кыскача айткан сөзүн угуп болуп:
– Сенин товарың мага керек экен. Мен аны сенден сатып алам. Ме акчаңды санап ал. Бул жумада сен эмнени түшүндүң? – дейт.
– Мен даярданыш керек экенин

билдим.
– Бул бир эле нерсе. Дагы эмнени билдиң?
– Экинчиси – кыскараак сүйлөш керек экен.
– Ап баракелде, эми билипсиң. Көбүрөөк даярданып, азыраак сүйлөө көп ийгиликке жеткирет, – деп шакиртинин тапкычтыгына ыраазы болгон экен.

Кичине өзүн сыйласа боло

Бакырайган тармал чач кичинекей бала жаш, сулуу энесинин колуна жармашып, текирең-таскак салып ойной калганга да жетишип, энесинин ачууланганына карабай, жароокерлене жал-жал карап коюп келе жатты. Тигил энеси болсо ансайын каарынып, кагынып-силкинип кенедей баланын жеберине жетип келе жатты:
– Өлүгүңдү гана көрөйүн, шүмшүк десе, башыма жаралган бир балээ болдуң го сен. Мага жашоо бербей турган болдуң. Ошон үчүн гана туулган ок-

шойсуң. Сенин азабыңды тартып далай нерседен кур калбадымбы, – деп оозунан ак ит кирип, кара ит чыгып, силкинип жатты. Бала да, энесинин кыйкырганын бир аз басып барып эле унута түшүп, кайра эле:
– Апаке, биз кайра келгенде сен мага “Чыпалак бала” жөнүндөгү жомокту айтып бересиң ээ, апаке, – деп күнөөлүү немедей энесин тиктей калат.
– Бирөөгө зар, бирөөгө кор бала деген ушул, өзүн жетимдердин үйүнө алып баратканын байкуш билбейт да, –

деп көзүнөн жылжып келе жаткан жашын жоолугунун учу менен алып коюп боорукер коңшу эже көзү менен далайга чейин буларды узатып карап турду.
– Арадан болсо төккөн кумдай болуп жылдар өтүп кетти. Баягыл бала зыңкыйган жигит болуп, энесине келип, аны менен көбүрөөк убакыт өткөргөнгө аракет кылып жүрдү.Көп учурда апасы мас абалында, же башы ооруган учурда үстүнөн чыгып калар эле. Тез жардам чакырып, догдурга жеткенге чейин апасынын колунан сылап, кирдеп калган

бетинен өөп:
– Ай, байкуш апакем ай, эмнеге ушунчалыкка барасың. Кичине чыдачы. Бардыгы жакшы болот, – деп үстүнө үйрүлүп түшүп жатты. Буларды узатып карап турган тааныштары болсо:
– Ай, көкмээ бала, ушунча да акылсыз болобу. Кичине өзүн сыйласа боло. Тиги энеке сөрөйү мындан өмүр бою качып жүрсө, мунусу жабышканын койбойт. Аркасынан чуркап өлүп бараткан эмени куткарганын койбойт, – деп шыпшынып жатышты.

Айыл чарба тармагына 6 млрд. сом керек

Бир канча жылдык кыйынчылыктардан кийин дыйкандар өз арабасын өздөрү тартып, эгин эгүүнү өздөштүрүштү. Бирок анын сапаты менен көлөмү боюнча маселе толугу менен чечиле элек. Бул дыйкан-фермерлерди да кыйнап жатканын өздөрү айтышууда.

“Дыйкандар айыл чарбасындагы чиркеме машинаны сүйрөп кете турган абалга келип калды. Министрлик саясатты аныкташы зарыл” – дейт фермер Манас Саматов.

Акча азбы?

Министрлик дыйкандар менен түз байланышып, кеңеш бериши керек. Тилекке каршы, министрликте өз ишин билген адистер жоктугун фермер Манас Саматов белгилей кетти. Ал эми министр өзү Айыл чарба министрлигинде адистердин жетишсиздигин мойнуна алат жана мунун себебин ал айлык акынын аздыгынан көрөт.

– Талдоо көрсөткөндөй, Айыл чарба министрлиги эң төмөн айлык алат. 5 – 9 миң сомдун айланасында. Жалпы айыл чарба тармагына жылына 6 млрд. сом керектелет. Сырттан келген насыялар, гранттар, айыл чарбадагы башка каражаттардын баары ушул сумманын ичинде. Ал эми министрликтин жылдык бюджетти болсо 1 млрд. 400 млн. сом. Анын 85%ы суу чарба департаментине кетет. Борбордук аппаратта 82 адам иштейт. Жылдык бүтжети 34 миллион сом. Айлыктын аздыгынан статскаччынын орду 3–4 жылдан бери бош турду. Азыр кызмат орундарына сынак жарыялап жатабыз. Бирок бир да адам тапшырбаган орундар бар.

Жумушка келгендер болсо бир-эки айдан кийин кетип калат. Ушул маселе боюнча өкмөткө кайрылдык. Эмгек акынын көтөрүлүүсүн премьер-министр колдоп жатат. Бирок кандай чечилерин убакыт көрсөтөт, – дейт Турдуназир Бекбоев.

Оптимизация жардам береби?

1991-жылы башталган айыл чарбасындагы реформа тармакты өнүктүрбөй, тескерисинче, талкалады. Колхоз, совхоздор тарап, малдын, жердин башы майдаланды. Ушул күнгө чейин майдаланган тармакта өз алдынча аракет кылганы менен ирилеше албай келет.

Коомчулукта айыл-чарба министрлиги тармактагы саясатты аныктабай, статистикалык маалымат чогулткан органга айланып калды деген сын-пикирлер айтылып, айрымдар андай министрликти жоюп салуу

зарылдыгын да билдиришкен. Министр Турдуназир Бекбоев мындай сын-пикирлердин айтылганы туура дейт. Анткени бир канча жылдан бери талкаланып, ар башка мекемелерге бөлүнүп кетүүнүн жыйынтыгы ушул абалга алып келди. Кыргызстандын 70 пайыз калкы айылда жашап, чарба менен алектенгендиктен мекемени жоюу туура эмес. Айыл чарба тармагын реформалап, чоң бурулуш жасоо заман талабы экенин эксперттер белгилешет. Айыл чарба министрлигин оптимизациялоо 2012-жылы башталган. Бирок бүгүнкү күнгө чейин аягына чыга элек. Көзгө көрүнгөнү – анын аталышы өзгөрүп, айыл, суу чарба министрлигине тамак аш өндүрүшү кошулду.

– Кереги бар мекемелерди чогултуп, кереги жокторун жоюп, мобилдүү министрлик болушу керек. Ошого жараша оптимизация болушу зарыл. Чыныгы чарба, маркетинг, өндүрүлгөн продукцияны сыртка сатууга жол көрсөткөн министрлик болушу керек. Жакынкы күндөрү оптимизация аяктап, түп тамырынан бери структурасы өзгөрөт. Ошондон чоң жылыштарды күтөбүз”, – деди ЖКнын агрардык саясат боюнча комитетинин төрагасы Мирлан Бакиров.

11 департаменттин үчөө кыскарат

– Оптимизация десе эле баары кыскартуу деп ойлошот. Анын максаты чарбачылыкты тартып кете турган мекеме болушу керек. Анткени айыл чарбасы өтө чар-жайыт тармак. Механизация менен агрономияны, мал менен балык чарбасын аралаштырууга болбойт. Ар бири өзүнчө структура, уруктарды өстүрүү боюнча өзүнчө чарба болушу керек, – дейт Турдуназир Бекбоев.

Оптимизациянын алкагында министрликтин алдындагы 11 департаменттин үчөө кыскарат. Айыл чарба продукцияларын кайра иштетүүчү жана жер ресурстары боюнча департамент түзүлөт. Биринчиси – өндүрүлгөн айыл чарба азыктарын кайра иштетип, сатуу маселесин жолго коюуну, экинчиси – жер ресурстарын бир колго топтоону максат кылууда. “Бизде көп жерлер 1991-жылдан кийин каралбай, иштетилбей калган. Айыл чарба жерлери ар кайсы мекемелерге да бөлүнүп келген. Азыркы күндө бөлүнүп кеткен жерлерди чогултуп, иштетилбей жаткандарын сактап калуу аракети көрүлүп жатканын министр Турдуназир Бекбоев айтат.

Кыргызстандын экономикасы айыл чарбасын көтөрүү менен гана жогорулайт. Бул үчүн тармактын башын бириктирген айыл, суу чарба жана тамак-аш өнөр жай министрлиги түзүлүп, мекемени оптимизациялоо аягына чыгып калганы айтылууда. Ага ылайык, министрликтин алдындагы айрым департаменттер жоюлуп, жаңы мекемелер түзүлөт

Үмүттөндүргөн төрт долбоор

Тармакты көтөрүү максатында өкмөт төрт үлгүдөгү долбоор иштеп чыккан. Алар, өлкө боюнча күнөсканаларды куруу, тамчылатып сугаруу, логистикалык борборлорду куруу жана дыйкан-фермерлерди арзан насыя менен камсыз кылуу. Күнөсканаларды куруу менен тамчылатып сугаруу калыпка тушуп калды. Бирок логистикалык борборлорду куруу азырынча жай жүрүүдө. Бүгүнкү күнү Бишкек жана Ошто эки логистикалык борбор салынган. Андан башка чаканыраактары да иштеп жатат. Бирок булардын жетишсиздигин өкмөт белгилеп келет. Логистикалык борборлор айыл чарба азыктарын чет өлкөгө экспорттоо үчүн зарыл. Бүгүнкү күндө дыйкандар өз алдынча алган түшүмү Орусия үчүн өтө эле аздык кылат. Бир-эки жолу товар жибергенден кийин эле токтоп калат. Базары чоң мамлекеттер үчүн товарды үзгүлтүксүз, ошол эле маалда сапаттуу жиберүү зарылдыгын адистер айтышат. Бир түрдүү, сапатуу, көлөмдүү продукция чыгаруу үчүн дыйкандар кооперативдерге биригип, ишкерлер биргеликте иш алып баруусу маанилүү экени Экономика министринин

орун басары Данияр Иманалиев кеңеш кылат. Антпесе керектүү пайда көрүү кыйын.

– Ошол эле маалда, дыйкандардын, ишкерлердин бири-бири менен маалымат алмашуусу жөнгө салынышы керек, – дейт Иманалиев.

ЕАЭБдин өзгөчө талаптары бар

– Кооперативдерди түзүү заман талабы экенин адистер белгилешет. Мында эч ким бирөөнү мажбурлабайт. Бирок көбүрөөк түшүм алып, пайда көрүү үчүн кооперативдер зарыл. Биз эч кимди зордойбуз. Бирок, өндүрүмдөрдү Казакстан, Орусияга жиберүү үчүн кооперативдер керек. Бир дыйкан аз-аздан өндүргөнүн топтой албайт. Алар дүңүнөн буйрутма менен алышы керек. Буга бармайын киреше таба алышпайт, – деп билдирет Данияр Иманалиев.

Кыргызстан ЕАЭБке кошулганда биринчи кезекте айыл чарба менен алектенгендер пайда табары айтылган. Буга ишенген дыйкандар катуу аракет менен Орусия, Казакстанга керектүү делген азыктарды өндүргөн. Бирок өндүргөндүн баарын эле Бажы биримдигиндеги өлкөлөргө сатуу шыр кетпей турганы белгилүү болду. Көпчүлүгүнүн товарлары чек арадан өтпөй, дыйкандардын бир жылдык мээнети текке кетти.

Сыртка чыга турган товарларга ЕАЭБдин өзгөчө талаптары бар. Ар бир ишкер товарын экспортко чыгарар алдында ошол талаптарга жооп берерин тастыкташы керек. Бүгүнкү күндө эт, сүт азыктарынан башка айыл чарба продукциялары экспорттолот. Бирок айтылгандай, тиешелүү лабораториядан сертификат алышы зарыл. Кээ бир дыйкандар сертификаты жок эле Орусия менен Казакстанга товар алып өтөм деп кайра кайтып келип, кыйналып жатканын айыл чарба боюнча адистер айтып жатышат.

Бирок мындай тастыктама бере турган эки гана лаборатория бар жана алар жети облус үчүн жетишпейт. Учурда Талас жана Ысык-Көлгө лаборатория салуу үчүн 26 миллион сом бөлүндү. Жылдын аягына чейин куруу баштоо пландалган.

Айыл чарбасын өнүктүрүү үчүн жеңилдетилген насыялар бир канча жылдан бери берилүүдө. Бирок анын көлөмү аз жана үстөк пайызы жогору экени айтылып келет.

Тармакка берилген насыянын аш-тойго эмес, малдын асыл тукумдуулугуна, үрөндүн түшүмдүүлүгүнө жумшоо жана техниканын сапатына карап мөмө-жемиштерди кайра иштетип сатууну жолго коюу пайдалуу дешет адистер.

БУРУЛАЙ ПУСУРМАНКУЛОВА

УЗАК ЖОЛ

Тарыхий роман
Автор: Мукай Элебаев

(уландысы)

Андан башка дагы дайым ушул арада жүргөн, жол тоскон он-он беш жасоолдор бар. Булар кадимки болуштун жасоолу эмес, эки ийинде жаркылдаган пагону бар, шарактатып кылыч асынган, кызыл тебетей жасоолдор...

Муну «Кеңсалар жасоолу» дейт. «Кызыл чок» деп да аталуучу. Анткени, кеңсалар жасоолунун пагон тагып, кылыч асынгандан башка да бир белгиси — кызыл тебетей кийет. Булар Караколдон дайым ушул араларда жатып, жол тосууга, качкан-бозгондорду кармоого, тентекти тезге салып, бузуктарды «түзөтүүгө» дайында-лып келген немелер.

Ооба, түзөтүп жатат! Дүйнөдө ушул Кызыл-Кыядагы кызыл чоктордой бейпилдикте жыргап жаткан жан бар болду бекен?!

Кызыл чоктордун кесиби ошол, алар ээн жердин карышкырындай кутуруп, ары-бери өткөндү талап, тал түштө маңдайга чабуул жасап келе коюп, азык-түлүгүн артынып, жумушка түшүп бараткан бирин-серин кедейлерди кармап алып атын минип, ээр токумун өзүнө жөө көтөртүп, жакшы камчысы болсо тартып алып, эрмектеп, ойноп жата беришчү. Ошентип, ай дээр ажо, кой дээр кожо жок, өзү бий, өзү кан болуп, бечера карыпты ыйлатып, той түшүрүп, канга тоюп, семиррип жаткан жасоолдор...

Жасоолдордун ичинде аты чыккан Бала Курман, Чоң Курман

дегендер болор эле. Бирөөлөр көзү жокто Бала Курманды «Жинди Курман» дешчү. Бала Курман деген чарчы бойлуу келген далылуу, көздөрү кутурган иттей алактап, кан жая берүүчүдөй кыпкызыл бетинен митаамдыгы ташып турган, тириде жок тентек, шок жигит. Бул ат жыгып мингенде өзгөлөрдөн бөтөнчө бир өнөрү — башка жасоолдорчулап, бирөөнү тизгиндеп туруп, «Түш аттан» деп кажылдашып отурганыңды билбейт. Чаап келе жатып алдында кетип бараткан адамга:

— Ой, жаның болсо бир жагыңа ооп кал, ооп кал!— деп алда-кайдан кыйкырып келер эле. Эгер ат көңүлүнө жагып калса ал аттын да, ээсинин да шору кайнады дей бер — Оңой менен кайра бербейт. Бир болсо парага шыкалып туруп анан берет. Бала Курмандын Караколду көздөй кетип баратып бир күндө он беш ат жыгып мингемин — деп кеп уруп отурганын уккамын. Ушул бир күнү Башариндики жактан бирөөнү ээрчитип чапкан бойдон биздин айылга келди. Жанындагы киши бизге тааныш — биздин айылдын старчыны. Аттарын күшүлдөтүп энтиктирген бойдон үйдүн жанына келип токтоду да, тыштан унчугуп Бейшембини чакырып алып, адегенде эле:

— Бүгүн үйүңдү Ийри-Сууга көчүрүп барып тик! — деди Бала Курман чакчырылып. Кеңсалардын жасоолдору качан болсо ушундай өкүм келет! Элебес үйдөн туруп:

— Эмнеге ботом? — деп үрпөйө түштү эле:

— Каркырага алтымыш үй тиктирилет, үйөздөн буйрук келди,— деди Бала Курман ого бетер чакчырылып, артына кеткен кылычын оңдоп.

— Өзүңөр билесиңер, көчүрүп жеткиргендей менде жалгыз аттан башка туяк барбы, айлана-йындар! — деди Бейшемби Бала Курманга бир карап, старчынга бир карап жалдырап. Бала Курман жаңкыдан катуулап Бейшембини теше карап:

— Анында биздин жумуш жок, жеткир деген соң, жеткиресиң,— деди.

— Деги эмне кылат экен?

— Германияга жөнөгөн солдаттар түнөп өтөт. Караколдон улуктар келет...

Эми болбой турган жагына ала электе бирдеме болуп, ийип калаар бекен дегендей:

— Кагылайындар ай, эми толуп жаткан чунак жетимдерди кайда калкалайбыз? — деди Бурмаке кемпир алаканын күнгө далдаалап, көзүнүн болор-болбос шооласы менен жасоолго шыкырайып туруп.

— Оо, кокуй, жетиминде улуктун эмне жумушу бар? — деп старчын туурадан чыкты. Бала Курман беркисин ээрчитип алып:

— Бол, тез! — деп жөнөп кетти да Байболоттукун карай тартты. Үйүнүн алдына барып, атынын башын тартып, токтой калып:

— Ким бар үйдө? — деп үн сал-

ды. Алар кеткенден кийин Бурмаке:

— Арамдар, биздин жаман үйгө жармашкыча Карпыктыкын эмне албайт? Анын биздей толгон бүлөөсү да жок,— деди өзүнчө.

— Жарабаган кепти кыласың да. Карпыктыкын да алуучу беле, Кудайдан башканын баары колунан келип турган кишиникин? — дейт Элебес эстүү киши болуп. Бу жерден солдат өтөөрү да чын эле. Жолчулар мындан төрт-беш күн мурун «Караколдон Жаркентке солдат өтөт экен» деген кабар менен бирин-серин малдарын ар кайда тыгып, аттарын токойго бекитип, бүлүнүп жүрүшкөн. «Эми эмне болор экен? Баякыдай болбос бекен?» — деп эл үрпөйүп, чочулап турушкан. Ары-бери чапкылап жүргөн бирин-эки кызыл чоктордон сурап коюшат. «Мал, жанга тийбес бекен» дешет. Ушунун кечинде Карпыктын үйүнүн жанындагы көк майданга жыйырма-отуз киши жыйналып, топурап жатты. Жайкы момураган коңур кеч. Береги Башариндин тоосунда дүкүйгөн ак булут чокмороктоп, уюп турат. Топтун ичинде казысын челкейтип, жапактан чыккан Байзак болуш менен биздин Ыбыке жүрөт. Байзак удаасы менен алты жыл болуш болгон адам. Мынабу топту аралап, эки ийиндеги пагондорун жаркылдатып, шапкасын чакыйта кийип, чокконун кылындай тикийген катуу сүрдүү мурутун чыйратып, элди чүйлүсү менен карап, көк шиберди уйпалап, тынбай ары-бери басып турган ачуулуу, тыгырчык, семиз неме — пристав. Каапырдын суру! Сүрүнөн алдына жан даап бара алар эмес. Булардан башка да кылычтарын шарактатып болуш, приставдардын кабагы менен кыймылдап, алардын кылт эткенин сезип, жагынып, жалаңдап турган бир топ кызыл тебетей жасоолдор жүрөт, Бала Курман да бар. Атын жасоолго мингизип издеп келип, кечээтен бери биздикинде жаткан жолоочу да ушу жерге басып келди. Өзүн карасам чапанынын оң колтугу менен этеги жырткыч, жапырайган жаман тебетейи бар, маңы жапыз, сөзгө жарды, жанга жазыгы жок момураган бир бечара. Жаман шапалагын сөлдөйтүп колуна коомай кармап алып, ортосун ачып, тегеректеп, жарданып турган топтун бир четине менден кийин барып бу да туруп калды. Топтун ичинде болуп жаткан окуяга түшүнбөй мен:

— Бул эмне абаке? — деп жанымда турган кара сакалдан сурап калдым эле, ал мени тоотуп

ошо замат жооп бере койгон жок.

— Аны эмне кылат элең? — деп койду бир топтон кийин туруп. Бу кишиден мен да экинчи сурагыс болдум. Биз барганда кызыл чоктор бирөөнү ортого алып өлөөрчө тепкилеп жаңы тургузду. Эми кезек мына мунуку го. Байзак болуш эки колун артына алып, элдин алдыраак жагында кардын челкейтип, тамашага батып, карап турат. Пристав мурутун чыйратып, ачуусу ташып, түксүйүп, сырт берип, токтоно албай ары-бери басып, жасоолдордун колун бошотпой ур деп улам бирди көрсөтүп, тукуруп коёт. Жасоолдор анын өлөөр тирилерине карабай, башың-көзүң кайсы дебей, бир кишиге тобу жабылып, тепкилеп, минип калат. Жаңкы биздикине жаткан жоолоочу жанында турган бирөөдөн:

— Бул эмне? — деп сурай калды эле ал:

— Ырама, чыгымды убагында төкпөгөн... улукка үй тиктирбеген, айтор ушундай-ушундай эле немелер болсо керек,— деп жооп берди.

Береги бирөөнү жаман жанчты белем. Өзү бирин-серин сербейген сакалы бар, көзү чекир, эки жаагынын сөөгү төңкөйгөн, далысы эңиш, арыкчырай киши экен. Кууш таноосунан дем ала албай, көгөрүп-татарып барып жатып калды. Көрчү, мына бу бир үйдөн суу сурап, көзүн оңурайтып, өлөрдөй жутуп жатат. Бая биздин старчын Байболотту айдап келгенине мен эми түшүндүм. Эми кезек ушунуку дегендей старчын, жасоол дебей ортого алып бир кезде муну да минди. Куйтуйган кичине неме көптүн ичинде көрүнбөй, тополоңдо жоголду да кетти. Ошентип жатканда баласы Торгойакун чыңырып өкүрүп келип атасына жөнөдү эле, жолдон бирөө кармап калды. Жакшы ургандары байге алчудай, буттан-бутка талашып, кийиздей сүйрөп, тепкилеп жүрөт. Бала Курман да бүгүн башкача табына келгендей жалаңдап, тентиктиктин чегинен чыгып кеткен. Тигине, башкаларынын болгонуна карабай ал Байболот туруп кетип баратса өчү калган немече артынан жана кууп жетип, былчылдатып калды. Жакшылар оюнду баштап коюп кызыкка батып, жарданып карап турушат. Байболоттун иши бүткөндөн кийин пристав мурутун чыйратып түксүйүп, бир аз ары-бери басып турду да, бир кезде өтүп баратып жаңкы биздикинен келаткан жолоочуга жасоолдорду жандап өттү эле, жаланып турган ойрондор турабы — жабыла минди.

(уландысы бар)

☎ **1496**

☎ 0772 89 55 77

Жарыя! Жарыя!

**Шашылганда
шап келет**

Тел.: 0772 89 55 77

0553 89 55 77

0703 89 55 77

БАШТАЛЫШЫ

АР БИР ЧАКЫРЫМГА

Менчик унаасы менен тажрыйбалуу айдоочуларды да кызматташууга чакырабыз!

Ташталган ата, бузулган Конституция жана сатылган күбөлүк

Бул жолу соц тармактарды карап отуруп баягы эле бүтпөгөн Үңкүр-Тоо маселеси калкып чыкканына күбө болдук. Баягы эле өзбектер, баягы эле итчилигин карматып Үңкүр-Тоого аскер жайгаштырганын туш тараптан жазып чыгышты. Бирок, жел болбосо чөптүн башы кыймылдабайт демекчи, көрсө, биздин ачка өлөйүн деп калган жетекчилер илгери аны Өзбекстанга эмнегедир убадалап ийген тура. Илгери Бакиевдин убагындагы кагаздар жүрөт. Анткени менен муну Бакиев кылган десек дагы «Эмне болсо эле биздин сүйүктүү Курманбек Салиевичибиз күнөөлүү болуп калат» деп мурдун чүйүргөндөр чыгат экен. Ошондон улам бул акмакчылык ошол киши президент болуп турганда жасалганына карабай, биздин айылдагы уй кайтарган Акматбек кылыптыр дей туралы.

Ошону менен фейсбуктун бул кабарларын нары түрө туруп башка беттерди карай аралай чаптык. Себеби бул тема качантан бери айтыла берип, айтыла берип кородогу короочу ит деле эмне кылыш керек экенин, душмандын кайсы жерден кирип, кайсы жерди көбүрөөк аңдый турганын билгидей болду. Андан көрө толуп жаткан көйгөйлөрдү чукулап туралы. Жок калбагандыр...

Мына чү дегенде эле Нургазы Мусаев байкебиздин карылар үйү жана андагы каарманы тууралуу жүрөктү өйүгөн кеби табылды. Эмесе угуп туруңуз.

4 бала бакты, бирөө да караган жок

“Бишкектин Ленин районундагы Карылар үйүнө көп барам. Бостон Мундузбаев деген аксакал бар. Түбү жумгалдык экен. Өзүнөн бала болбоптур. 4 бала баккан экен. Бирок алар баккан атасын карыганда карылар үйүнө тапшырып салышыптыр.

Бостон ава аябай китепти көп окуган киши. Барып калсам кетирбейт. Барпы менен Жеңижоктун көп ырларын жатка билет. “Балам жокту” муңкана ырдаса, бүткөн боюң калчылдайт. Бүгүн да бардым абам кандай жатты экен деп. Ошто 2 жолу эгиз төрөгөн келин, үчүнчүсүндө үч эм төрөп, 7 балалуу болуп калганын, биздин демилге менен бул жаш үй-бүлөгө сүйүнчү пул чогултуп жатканыбызды айттым.

Муну угуп ава аябай сүйүндү. Кудай кош колдоп берген экен. Жаштар бактылуу болушсун. Бала багыштан эч качан коркпосун. Мен да элден калбайын деп, - пенсиясынан 100 сом берди үч эмдин сүйүнчүсүнө.

Мурун барганда дайыма ырдап берчү. Табым начарыраак, баягыда тартып кетпедиңер беле дейт. Мындан бир нече ай мурун тартып алган ошол ырды таптым. Бул жарык дүйнөдөн туяксыз өтүп бараткан жумгалдык карыянын армандуу ырын досторума угузгум келди. Бала төрөгүсү келбей жүргөндөргө, төрөсө да таштандыга таштап жаткандарга балким сабак болуп калабы?..

Кетеримде Бостон аба табы начар болуп турса да, мандалин менен Жеңижоктун “Көксулуусун” эбедейди эзе ырдап берди.

Жаштарга менин атымдан да куттук айтканды унутпа деп, карылар үйүнүн дарбазасына чейин мени узатып келди да, калчылдап кала берди. Мен: “Дагы бир күнү келем, ава! Чайханага алып барам, шашпай отуруп келебиз”, - дедим узап баратып...

Конституция 87 баланын каны менен жазылган

Фейсбуктагы кийинки эле маселе баягыл эле көпчүлүктүн кыжырын кайнаткан, кайгы жокто кайненени өлтүрүп, же-

тимди көк жөтөлгө учураткан Референдум маселеси экен. Ооба, бул боюнча белгилүү саясатчылардан баштап, катардагы жарандарга чейин туталанып турган кези. Мисалы, Жакшылык Бердибек Уулу аттуу жаран төмөнкүдөй чакырык таштаган “КОНСТИТУЦИЯНЫН ӨЗГӨРТҮЛҮШҮНӨ КАРШЫ АКЦИЯДАГЫ ЭСТАФЕТАНЫ КАБЫЛ АЛДЫМ!!!

2010-жылы Өлкөнү жеке бир адамдын жана анын айланасындагы адамдардын башкаруусуна жана Президенттин конституцияны өз бийлигин бекемдөө үчүн өзгөртүүсүнө каршы чыгып, Апрель революциясы болду. Биз курактагы жаш жигиттер адилетсиздикке, бийликтин бир адамдын колуна топтолуусуна каршы туруп, өз жандарын беришти. Революциядан кийин 87 баланын “каны” менен 2020-жылга чейин өзгөртүүдөн баш тарткан “жаңы Конституция” кабыл алынды.

Тилекке каршы, так 6 жылдан кийин бир адамдын кызыкчылыгы үчүн конституцияны өзгөртүү демилгеси көтөрүлүп жаткан учуру. Ал революцияда өлкөнүн келечеги үчүн өз жанын берген жаш жигиттердин курагына мына азыр биз келип отурабыз. Биз өз жаныбызды бербесек дагы, жок дегенде коомчулукка өз пикирибизди билдирип, биргеликте караманча-каршы туруубуз керек деп эсептейм! Анткени эртеңки күн биздин келечек! Мен өзүмдүн келечеги-ме, мамлекетимдин келечегине кайдыгер эмесмин!

Биринчи кадам катары, мамлекеттин келечегине кайдыгер эмес жаштарды төмөндөгү эстафета түрүндөгү “Мен Конституциянын өзгөртүлүшүнө каршымын!” “Я против изменений в Конституции!” аталышындагы акцияга кошулууга чакыруу жасайм!”

[Ушул билдирүүсү менен бул жаран өзү кабыл алган каршылык билдирүү эстафетасын башкаларга узаткан]

Айдоочулук күбөлүктү сатып алганына 100% ишенем

Ал эми журналист Болот Көлбаев өзүнүн социалдык тармагындагы баракчасына 6 жашар Алибектин өлүмү аны ойлондуруп жатканын айтып, бул кырсыкка 23 жаштагы айдоочу кыз күнөлүү экенине ишенет. Ал бул кырсыкка айдоочулук күбөлүктүн да тиешеси бар экенин төмөнкүчө айтат:

“ЖМКлардын жазганына караганда 23 жаштагы айдоочу кыз жөө жүрүүчү жолдо (пешеход) унаасын тез буруп ийгени үчүн баласы бар аялды сүзүп кеткен. Бала бул окуяда дөңгөлөктүн астында калып, доктурлардын көрсөткөн жардамына карабай, эки сааттан кийин көз жумган. Бул жазылган маалыматтар энесинин кандай оор кайгыны баштан өткөрүп жатканын, кичинекей бала дөңгөлөктүн астында кандай кыйналганын жеткирип бере албайт. Жаткан жери жайлуу болсун маркумдун. Бүгүн бул айтылат, эртең социалдык тармактарда бериле

баштайт, анан биз бул окуя жөнүндө унутуп калабыз. Маркумдун энеси жана жакындары өз кайгысы менен өздөрү калат. Айдоочуга берилген жаза кандай гана болбосун аларга уул, ини, же небере болуп бере албайт.

Бул кырсыкты көргөн кишилердин айтымында, 23 жаштагы кыз 100% күнөөлүү. Бирок мындай окуяларда айдоочулук күбөлүк жөнүндө, жол кырсыгы жөнүндө ойлонгондор саналуу гана. Биздин айдоочулар жол эрежелерин бузуудан коркушпайт. Бир чети алар эмнеге коркушу керек? Анткени мас аба-лында рулга отурсаң 100 доллар төлөп койсоң иш бүтөт. Бирөөнү сүзүп алсаң жарадар болгондун дарылоосуна акча берип, же сөөк коюуну көтөрүп кутулсаң болот. Эч ким жол кырсыгына күнөөлүү болуп түрмөгө отурам деп коркпойт. Эгерде сен бир жума мурун автоунаага отурсаң, эч кандай баштапкы ыкмаларды билбесең да бизде айдоочулук күбөлүктү сатып алуу кыйынга турбайт. 6 жаштагы баланы өлтүргөн кыз айдоочулук күбөлүктү сатып алган, же сынакты эптеп жооптондуруп койгонуна 100% ишенем. 100% ишенгенимдин да себеби бар. Анткени бул системада баары сатылат жана сатып алынат.”

GREEN CITY

eco hotels & resorts

Green City мейманканасы

бир орундуу бөлмөлөр, эки орундуу бөлмөлөр, КОНФЕРЕНЦ ЗАЛ, ресторан, бизнес ланч

Тынчтык пр., 16

+996 312 87 87 50
+996 559 87 87 50

Green City мончосу

түрк хамамы, орус мончосу, туз камерасы, бассейн, массаж, балыктар менен пилинг, жаш балдар бөлмөсү ж.б.

Исакеев көч., 2а

www.greencity.kg

+996 312 89 67 67
+996 550 89 67 67
+996 701 79 67 67